Typology and Comparative Studies on Qeytariyeh Ceramic's collection, Iran National Museum

Sharareh Farokhnia

Abstract

Archaeological excavations of Qeytariyeh Cemetery have yielded an assemblage of artifacts and remarkable data. Since previous archaeological projects in the site were inadequate in terms of methodology and remain largely unpublished, the restudy project of the collection (in the National Museum of Iran) was necessary. The project contributes to a better understanding of the cultural interactions of Bronze and Early Iron Age societies in northern central Iran. An improvied ceramic typology and comparative studies can provide a better picture of the Iron Age societies in the region. The high diversity in ceramic types and the ceramic technology could be a proxy of craft specialization and high skills of local producers. Comparative studies demonstrate that some ceramic types are comparable to the northeastern parts of Iran in the Bronze age. Also, some typical Iron age I type wares such as worn bowls and pedestal tankards are comparable with northwestern Iran and Gilan in the central Zagros. However, some other ceramic types such as spouted bowls and pitchers with handles are only found in northeastern Iran and the central Iranian Plateau (See Table 2). It can be concluded that the central Iranian Plateau plays an important role as an intermediate for cultural interaction between the northeast, north, and northwest. Based on the result of comparative studies, the proposed relative chronology for the Iron age sites in the central plateau should be reviewed.

Keywords: Qeytariyeh, Grey wares, Typology, Bronze Age, Iron Age.

https://doi.org/10.6084/m9.figshare.14754171

.© 2020 Iran National Museum. All rights reserved

گونه‌شناسی و مقایسه تطبیقی سفال‌های گورستان قیطریه: بازنگری مجموعه موجود در موزه ملی ایران

شراره فرخ‌نیا*

چکیده

با توجه به موقعیت گورستان قیطریه در مرکز فلات ایران، وسعت گورستان، مجموعه اشیاء به‌دست‌آمده، انتشارات اندک و نبود پژوهش‌های کافی بر روی این مجموعه، بازنگری دقیق بر روی یافته‌ها و نتایج به‌دست‌آمده از این کاوش‌ها ضروری به نظر رسید. بنابراین با هدف مطالعه ویژگی‌های سفال خاکستری این گورستان در راستای روشن‌شدن ارتباطات فرهنگی و مطالعه جایگاه آن در دوره آهن منطقه، طرح پژوهشی مطالعه و بازنگری کلیه یافته‌های به‌دست‌آمده از قیطریه موجود در موزه ملی ایران ارائه شد. گورستان وسیع قیطریه با داشتن مجموعه‌ای غنی از نمونه‌های سفالی در فرم‌های متنوع و با کیفیت ساخت اغلب ظریف، بیانگر مهارت آشکار صنعتگران این جامعه است. گونه‌شناسی و مطالعه مقایسه‌ای نمونه‌های سفالی قیطریه با محوطه‌های دیگر و ارتباط ویژه آن با محوطه‌های واقع در مرکز فلات ایران بیانگر این نتیجه است که سفال خاکستری مرکز فلات با فرم‌های سفالی خاکستری در دوره‌های قدیمی‌تر (دوره مفرغ) در شمال‌شرق و نیز با برخی نمونه‌های شاخص دوره آهن ۱ از جمله ساغرهای پایه‌دار و لاوک‌هایی با تزیینات هلالی یا کرمی‌شکل در محوطه‌های واقع در شمال‌غرب و منطقه گیلان قابل مقایسه است. این در حالی است که گونه‌هایی مانند کاسه‌های لوله ناودانی و تنگ‌های دسته‌دار نیز تنها در شمال‌شرق و مرکز فلات دیده می‌شوند (بنگرید به جدول شماره ۲). در واقع مرکز فلات ایران به عنوان یک حلقه ارتباطی بین این مناطق بوده و تاثیرات فرهنگی برگرفته از هر دو منطقه بر روی سفال‌های مورد مطالعه کاملا مشهود و قابل توجه است. اما موضوع تقدم و تأخر گونه‌هایی که تنها در شمال‌غرب و مرکز فلات یافت شده‌اند موضوع دیگری است که به طور حتم به بازنگری کلی گاهنگاری‌های نسبی انجام‌شده در مرکز فلات نیاز دارد.

واژگان کلیدی: قیطریه، گونه‌شناسی، سفال خاکستری، دوره مفرغ، دوره آهن.

* دانشجوی دکترای دانشگاه تهران، اداره‌کل موزه‌ها- وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی sh.farokhnia@gmail.com

درآمد

بدیهی است پژوهش‌های هدفمند می‌تواند به روشن‌شدن ابعاد گسترده‌ای از گاهنگاری، بازسازی شرایط اقتصادی- اجتماعی جوامع باستانی و مطالعات اصولی کمک کند؛ در غیر این صورت بسیاری از پژوهش‌های میدانی انجام‌شده تنها منجر به کشف مجموعه‌ای از یافته‌های باستان‌شناسی می‌شود که در نهایت در موزه‌ها به نمایش گذاشته می‌شوند. از طرفی در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، برخی از محوطه‌های باستانی به دلیل فعالیت‌های عمرانی و ساختمانی در معرض خطر تخریب هستند، بنابراین در این کشورها برخی از پژوهش‌های میدانی در قالب پروژه‌های نجات‌بخشی انجام می‌شود. نکته اینجاست که یافته‌های به‌دست‌آمده از اغلب این پروژه‌ها در چند گزارش کوتاه چاپ شده و مجموعه‌های به‌دست‌آمده به موزه‌ها منتقل می‌شوند و باستان‌شناسان همچنان به دنبال کاوش محوطه‌ای دیگر هستند. در نتیجهٔ این عملکرد اشیاء حاصل از کاوش در موزه‌ها انباشته می‌شوند، و این در حالی است که پرسش‌ها و ابهام‌ها همچنان باقی می‌مانند. از آنجا که بیشتر مواد فرهنگی به‌دست‌آمده از دوره آهن از گورستان‌ها یافت شده‌اند، به نظر می‌رسد با تغییر نگرش در مطالعه داده‌های باستان‌شناختی حاصل از کاوشِ گورستان‌های این دوره که البته تعدادشان کم نیست، و همچنین انجام مطالعه هدفمند می‌توان آنها را از جایگاه پرکردن ویترین‌ها و مخازن موزه‌ای به تنها داده‌های قابل دسترس برای پاسخ به پرسش‌های مطروحه تبدیل کرد. با توجه به این ضرورت، پروژه پژوهشی بازنگری یافته‌های به‌دست‌آمده از کاوش‌های گورستان قیطریه موجود در موزه ملی ایران پیشنهاد و ارائه شد. بررسی ارتباط فرهنگی گورستان قیطریه با محوطه‌های دارای سفال خاکستری در دامنه‌های البرز شرقی، جنوبی و حاشیه دریای خزر در راستای روشن‌شدن ویژگی‌های سفال خاکستری مرکز فلات ایران از اهداف مطالعه پیش روست.

یکی از موضوع‌هایی که همواره در پژوهش‌های باستان‌شناسی پرسش‌برانگیز بوده، موضوع سفال خاکستری، ارتباط بین سفال خاکستری دوره‌های مفرغ و آهن، همچنین ارتباط سفال خاکستری شمال‌شرق، مرکز فلات ایران و شمال‌غرب است. در این میان کشف گورستان‌های بدون استقرار در دوره آهن و عدم شناخت لایه‌های استقراری یا کمبود ساختارهای دائمی، پرسش‌ها و چالش‌های دیگری را مطرح کرده که پرداختن به آن‌ها نیازمند پژوهش‌های هدفمندتری است. در این نوشتار تلاش شده تا ویژگی‌های گونه‌شناختی مجموعه قیطریه بازشناسی و با تکیه بر مقایسه تطبیقی فرم‌های سفالی این مجموعه، ارتباط فرهنگی آن با گونه‌های قدیمی‌تر دوره مفرغ در شمال‌شرق و یا با داده‌های همزمان و جدیدتر این ناحیه، مرکز فلات ایران و همچنین شمال‌غرب مطالعه شود.

استفاده گسترده‌تر از سفال خاکستری در لایه‌های دوره مفرغ شمال‌شرق، انتقال این تکنیک به همراه فرم‌ها و گونه‌های سفالی (در برخی موارد تغییر شکل این فرم‌ها در دوره‌های بعد) مواردی است که در مطالعه پدیده سفال خاکستری نباید آن را از نظر دور نگه‌داشت و به همین دلیل ارتباط مجموعه سفال‌های قیطریه با دوره‌های قبل و بعد در این نوشتار در نظر گرفته شده است.

جغرافیای منطقه مورد پژوهش

از آنجا که محدوده جغرافیایی این پژوهش بخشی از دامنه رشته‌کوه‌های البرز را در برمی‌گیرد بدون شک جغرافیا و زمین‌شناسی البرز در شکل‌گیری، گسترش و تداوم ارتباطات در دنیای باستان تاثیرگذار بوده است. بنابراین ضروری است در اینجا به شرح ویژگی‌های زمین‌شناختی و جغرافیایی این منطقه بپردازیم.

البرز به عنوان سامانه‌ای از دو بخش نابرابر یعنی کوهستان‌های تالش در منتهی‌الیه غرب، شمال‌غرب و کوه‌های اصلی البرز در مرکز و شرق تشکیل شده و در مقابل رشته‌کوه‌های سرتاسری در شمال، جلگه باریک و ساحلی خزر وجود دارد. البرز در شمال که از سواحل جنوبی دریای خزر سربرآورده به طور تقریبی امتدادی شرقی-غربی دارد. در جنوب، برخی ساختارهای واحدهای شرقی البرز، امتداد تقریبا شمالی-جنوبی خود را حفظ کرده و دوباره جهت غربی-شرقی پیدا می‌کنند. اصطلاح سامانه البرز برای بخش زیادی از کوه‌های البرز به کار می‌آید. این سامانه شامل رشته‌کوه‌هایی است که از ایران عبور می‌کنند و به سمت شرق به افغانستان می‌رسند (فیشر ۱۳۸۶).

از دید چینه‌شناسی و زمین‌ساخت[۱]، رشته‌کوه البرز به سه بخش خاوری (شرقی)، مرکزی و باختری (غربی) بخش‌بندی می‌شود. البرز باختری از رودخانه آستاراچای تا دره سپیدرود، البرز مرکزی از دره سپیدرود تا دره فیروزکوه و رود تالار، و البرز خاوری از دره فیروزکوه تا گرگان‌رود و مرز خراسان کشیده شده است (جعفری ۱۳۸۴). برخی از این دره‌ها دارای ذخایر کافی خاک برای کشت هستند. مناطق کوهپایه‌های البرز جنوبی خشک‌ترند اما به شرط تلاش کافی

۱. زمین‌ساخت یا تکتونیک (Tectonics) یکی از شاخه‌های زمین‌شناسی است که به مطالعه تغییرشکل پوسته زمین بر اثر تنش‌ها و کرنش‌های وارده در طول دوران‌های مختلف زمین‌شناسی می‌پردازد.

و ابتکار عمل، آبیاری در بسیاری از مکان‌ها از طریق رودهای کوچکی که از دامنه‌های مرکزی البرز سرازیر می‌شوند و نیز لایه‌های فراوان آب در زیر سطح زمین که امکان ساخت قنات را فراهم می‌آورند، امکان‌پذیر است. گستره وسیع قنات‌سازی در اطراف تهران، حکایت از فراوانی جریان آب در زیرزمین را دارد (فیشر ۱۳۸۶).

تهران در دامنه‌های جنوبی رشته‌کوه البرز واقع شده و از شمال محدود به کوهستان و از جنوب محدود به کوه‌های ری و بی‌بی‌شهربانو و دشت‌های هموار شده است. قیطریه یکی از محله‌های تهران است که در شمال‌شرق تهران و در شهرستان شمیرانات قرار دارد (برای درک بهتر جایگاه قیطریه و موقعیت آن نسبت به محوطه‌های هم‌دوره همجوار در دشت تهران بنگرید به تصویر ۱).

تپه‌های قیطریه متشکل از چین‌وشکن و پستی‌بلندی‌های به هم پیوسته و موازی در شمال تهران و در محله قیطریه شناسایی شدند. باغ بسیار بزرگ و معروف صارم‌الدوله (شاهزاده اصغر میرزا) و امروزه پارک قیطریه در پایین تپه‌ها قرار داشت. خاک تپه‌های قیطریه از بقایای آبرفتی و آهک بوده و از گذشته‌های دور هیچ‌گونه زراعتی در این تپه‌ها به عمل نیامده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۳۳). ستوده در کتاب خود درباره قیطریه این چنین می‌نویسد: قیطریه در جنوب‌شرقی تجریش واقع است. از شمال به دزاشیب، از جنوب به دروس و از غرب به تپه قیطریه و اراضی تجریش و از شرق به چیذر و رستم‌آباد محدود می‌شود. این دهکده شامل یک باغ بزرگ مشجر قدیمی است که در شمال آن مظهر قناتی است. آب این قنات پس از گذشتن از باغ وارد استخری می‌شود که اطراف این استخر چنارهای کهنسالی است و افرادی از تهران به عزم تفرج کنار این استخر می‌آیند. پایین استخر زمین‌های زراعی شروع می‌شود و تا دروس ادامه دارد. میان چیذر و باغ قیطریه قلعه‌ای از خشت و گل است که رعایای قیطریه در آن ساکن بودند (ستوده ۱۳۷۴: ۶۸۲). متاسفانه امروزه اثری از بقایای تپه‌های کاوش‌شده قیطریه موجود نیست و با توجه به موقعیت بوستان قیطریه در شمال بزرگراه صدر و انتهای خیابان قیطریه می‌توان موقعیت قبلی این تپه‌ها را که اکنون در زیر ساختمان‌ها یا خیابان‌های اطراف از بین رفته، مشاهده کرد.

مروری بر کاوش‌های قیطریه

برای نخستین بار در سال ۱۹۰۱ میلادی مجموعه‌ای از ظروف قیطریه توسط سر ارنست آملیوس رنی از کارکنان سفارت انگلیس در تهران به موزه بریتانیا اهدا شد. بر اساس گزارش‌های اولیه این مجموعه از تپه‌های شنی نزدیک اردوگاه تابستانی بریتانیایی‌ها در ماه مارس ۱۹۰۰ در منطقه قلهک یافت شده است (Curtis 1989).

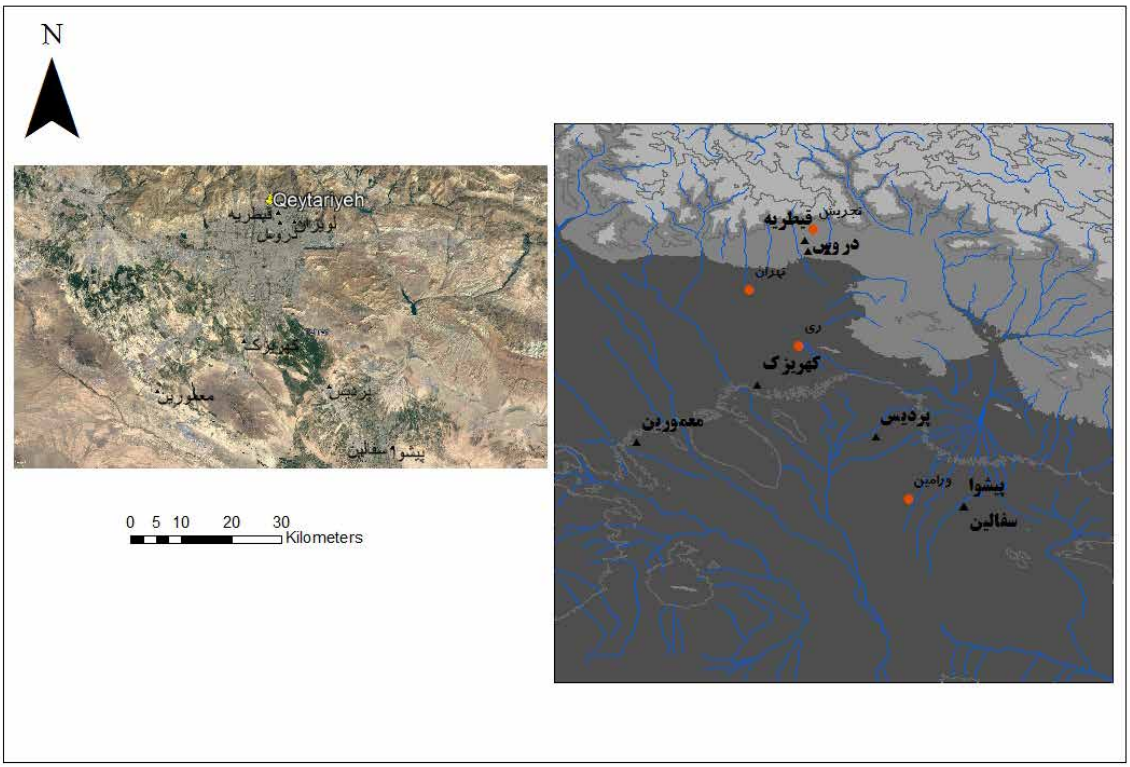

تصویر ۱. موقعیت جغرافیایی قیطریه در دشت تهران.

این محوطه در سال‌های ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ توسط مرحوم سیف‌اله کامبخش‌فرد مورد کاوش قرار گرفت. عمده کاوش‌ها مربوط به سال ۱۳۴۸ است. متاسفانه مدارک، گزارش حین کاوش و تصاویری از فعالیت‌های ایشان در دسترس نیست و اطلاعات مربوط به این کاوش‌ها تنها به صورت خلاصه در کتاب تهران سه هزار و دویست ساله منتشر شده است.[۲]

کارگاه‌های کاوش در بخش‌های جنوبی پارک قیطریه آن زمان حفر شده که البته چند گمانه آزمایشی نیز در قسمت‌های شمالی و در اطراف برای تعیین وسعت گورستان زده شده بود که بیشتر آنها به گورستان نرسید. مساحت محوطه کاوش‌شده در این گورستان بیش از پنج هزار متر مربع بوده است. اندازه هر ترانشه ۵×۵ متر مربع و در مجموع ۱۵۸ ترانشه و ۳۵۰ گور کاوش شد. ترانشه‌ها با حرف لاتین و عدد نامگذاری شده و گورهای هر ترانشه یا کارگاه با درج حرف T و شماره از هم تفکیک شده‌اند. در میان گمانه‌های آزمایشی که در اطراف گورستان زده شد و در محوطه مقابل دیوار شرقی پارک قیطریه (آن زمان) شالوده‌ای به دست آمد که تسطیح شده بود و بنا به نظر کاوش‌گر این تسطیح برای استقرار خیمه و خرگاه بوده است (کامبخش فرد ۱۳۷۰: ۳۵-۳۶). در کاوش‌های گسترده این گورستان شواهد دیگری از استقرار یا سکونت یافت نشد و بیشتر بر روی کاوش گورها و دستیابی به گورنهاده‌ها تمرکز شده بود. پلان و ترتیب ترانشه و گورها بنا به ترسیم کاوش‌گر[۳] در تصویر ۲ و پلان اصلاح‌شده[۴] (توسط نگارنده) در تصویر ۳ و موقعیت آن‌ها بر روی توپوگرافی محوطه در تصویر ۴ نشان داده شده است.

تمامی گورها به صورت چاله‌ای و فاقد چینه یا معماری خاصی هستند. متاسفانه پلان دقیقی از هر گور یا گورها وجود ندارد و جز توصیف چندین گور محدود، اطلاعات دیگری موجود نیست. به استناد این توصیف‌های محدود برخی از

۲. متاسفانه مدارک و مستندات مربوط به پروژه کاوش‌های قیطریه از جمله تصاویر، گزارش و هرگونه مدرک قابل ثبت و ضبطی که بتواند اطلاعات بیشتری را استخراج کند به دست نیامد. در این خصوص حتی با فرزند مرحوم کامبخش‌فرد در خصوص دستیابی به مدارک احتمالی تماس گرفته شد که موفقیتی در این زمینه حاصل نشد.

۳. لازم به توضیح است که دو پلانی که کاوش‌گر در کتاب خود منتشر کرده یکی به صورت عمودی و یکی به صورت افقی است.

۴. پلان اصلاح شده‌ای که در تصویر ۲ ارائه‌شده بر اساس اطلاعات به‌دست‌آمده از روی یافته‌های موجود در موزه است که دقیق‌تر از پلان اصلی است. در این پلان کلیه گورهای کاوش‌شده (برحسب اطلاعات به‌دست‌آمده از روی یافته‌ها) درون ترانشه‌ها جانمایی شده و در این جانمایی تعدادی از گورها و ترانشه‌ها مشخص شدند که در پلان اصلی ترسیم‌شده توسط کاوش‌گر درج نشده بودند.

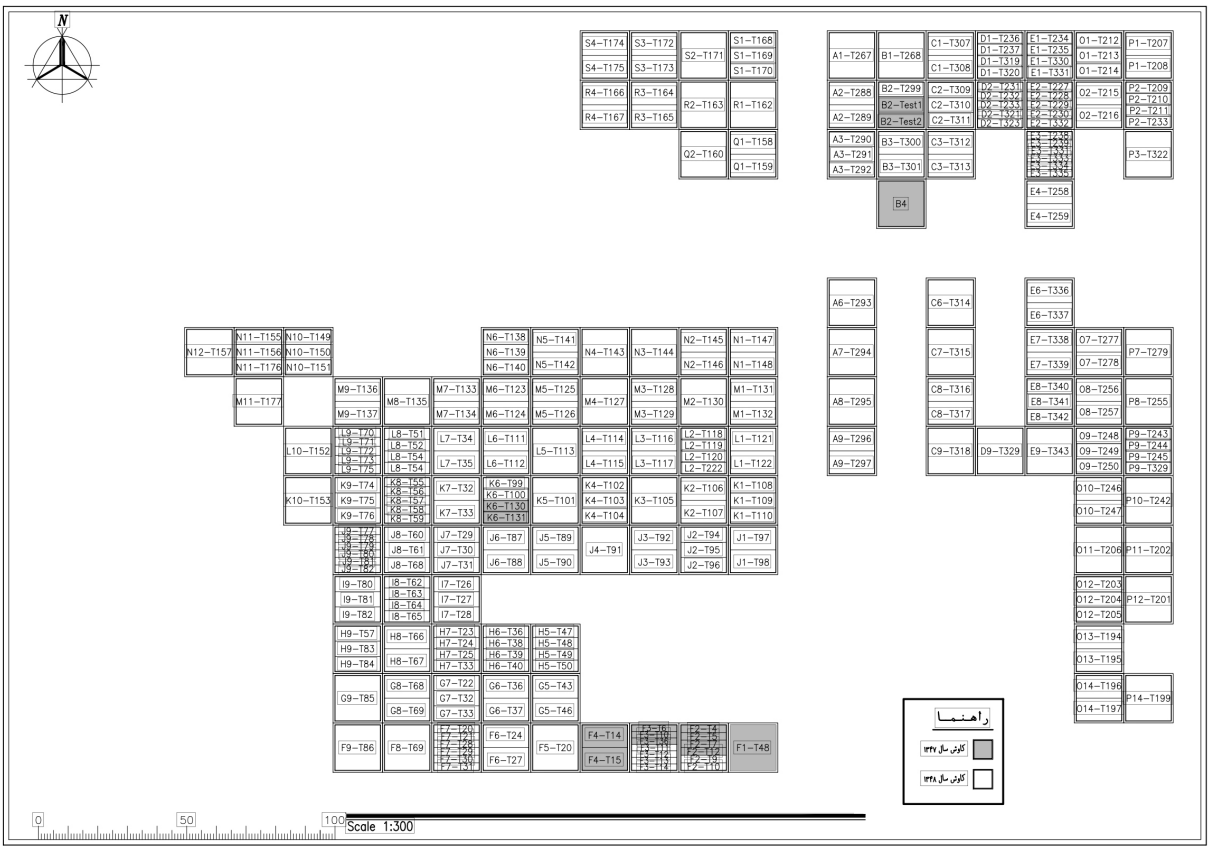

تصویر ۲. پلان ترانشه‌های کاوش قیطریه (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۳۹ - ۳۸)

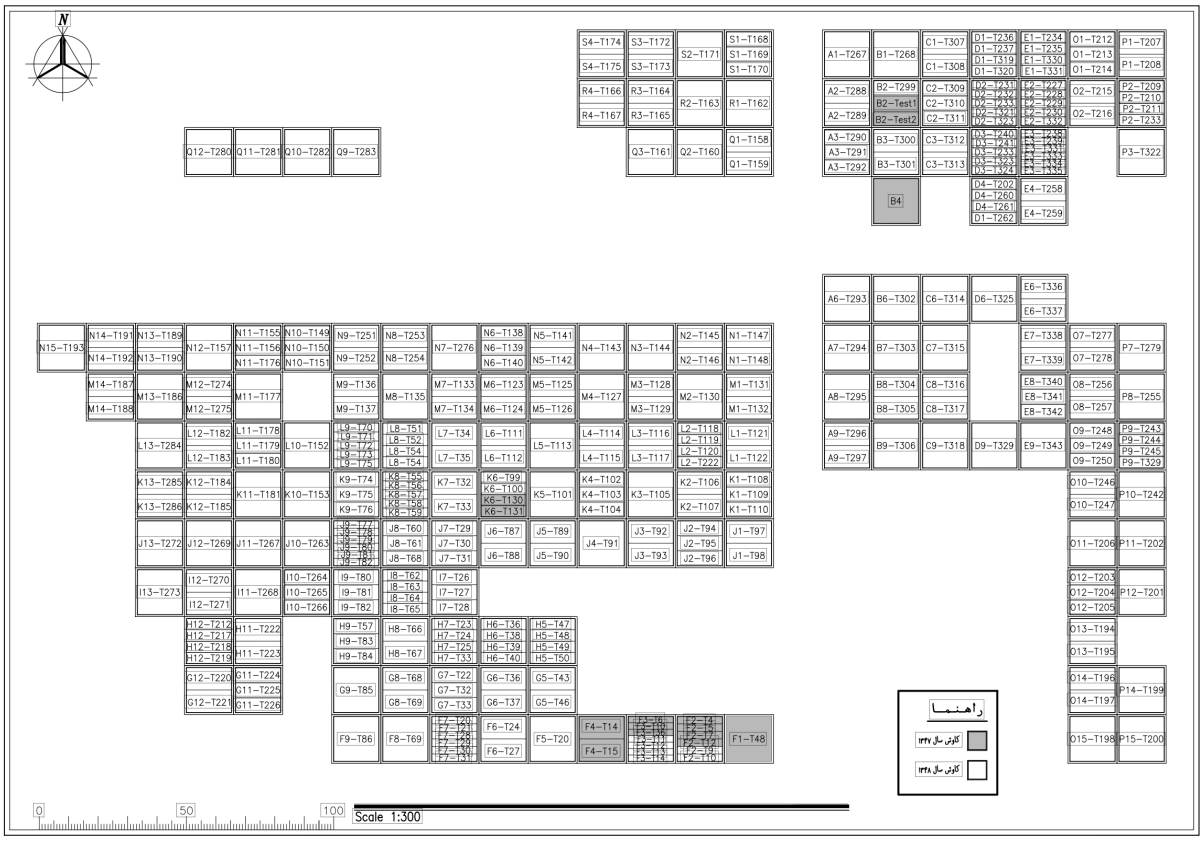

تصویر ۳. پلان ترانشه‌های کاوش قیطریه (اصلاح‌شده توسط نگارنده).

گورها بلافاصله در سطح تپه و برخی در عمقی بین ۸۰ تا ۱۰۰ سانتی‌متر از سطح زمین و در خاک بکر کنده شده بودند و به ندرت گوری از این عمق فراتر رفته است. البته شرایط محیطی و زمین صخره‌ای امکان کاوش بیش از این را فراهم نمی‌کرده و بنا به اظهارات کاوش‌گر تنها آثار یک طبقه و یک دوره باستانی در طول ۲۰۰ تا ۳۰۰ سال از این گورستان به دست آمده است. ظاهرا تنها در دو گور دو لایه تشخیص داده شده که متاسفانه این دو گور قابل شناسایی نبودند. علاوه بر این مرحوم کامبخش‌فرد اظهار می‌دارد نوع تدفین‌ها به روش جنینی با دست و پای خمیده و جمع‌شده و یا چمباتمه بوده است. بر اساس یافته‌هایی مانند سنجاق‌های سربند مردان و زنان، زینت‌آلات، دکمه‌ها و غیره کاوش‌گر بر این باور بوده که مردگان را با لباس دفن می‌کرده‌اند و اشاره می‌کند که لایه نازکی که دور اسکلت‌های باستانی قیطریه به جای مانده، ناشی از پوسیدن و اکسید شدن منسوجی است که اموات به صورت لباس در تن خود داشته‌اند. بر روی این لایه همچنین آثار آواری از کنده و شاخه درخت که سقف و پوشش گور بوده نیز تجزیه شده و لایه دیگری از خود به جای گذاشته است. لازم به ذکر است که این اظهارات تنها بر اساس برداشت‌های کاوش‌گر از روی مشاهداتش بیان شده است. در جایی دیگر به این نکته نیز اشاره می‌شود که در تدفین اجساد گورستان قیطریه جهت و سمت خاصی رعایت نشده و اغلب به صورت خم و جنینی بوده و پنجاه درصد اجساد در پهلوی چپ، به صورت جنینی و صورت رو به طلوع آفتاب و از پنجاه درصد مابقی سی درصد به پهلوی راست و صورت به سمت غروب آفتاب و ده درصد به صورت چمباتمه و ده درصد باقی‌مانده به پهلو و رو به آفتاب دفن شده‌اند (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۴۹-۴۱).

همان طور که پیش از این یاد شد متاسفانه مدارک دیگر حاصل از کاوش از جمله بقایای انسانی یا مستنداتی مانند گزارش‌های دقیق‌تر و تصاویر یا پلان هر گور به طور جداگانه یافت نشد. بنابراین تمامی اطلاعات فوق به صورت خلاصه توسط کاوش‌گر منتشر شده و بازنگری و استخراج اطلاعات بیشتر امکان‌پذیر نیست.

کامبخش‌فرد وجود فراوان ادوات مربوط به فعالیت‌های روزمره و زندگی عادی و همچنین تعداد اندک ادوات جنگی به‌دست‌آمده از این گورستان را در مقایسه با گورستان‌های هم‌دوره همجوار حاکی از آن می‌داند که مردمان قیطریه کمتر به زدوخورد و درگیری پرداخته و بیشتر درگیر زندگی روزمره و عادی بوده‌اند (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۶۷). روشن است که مواد

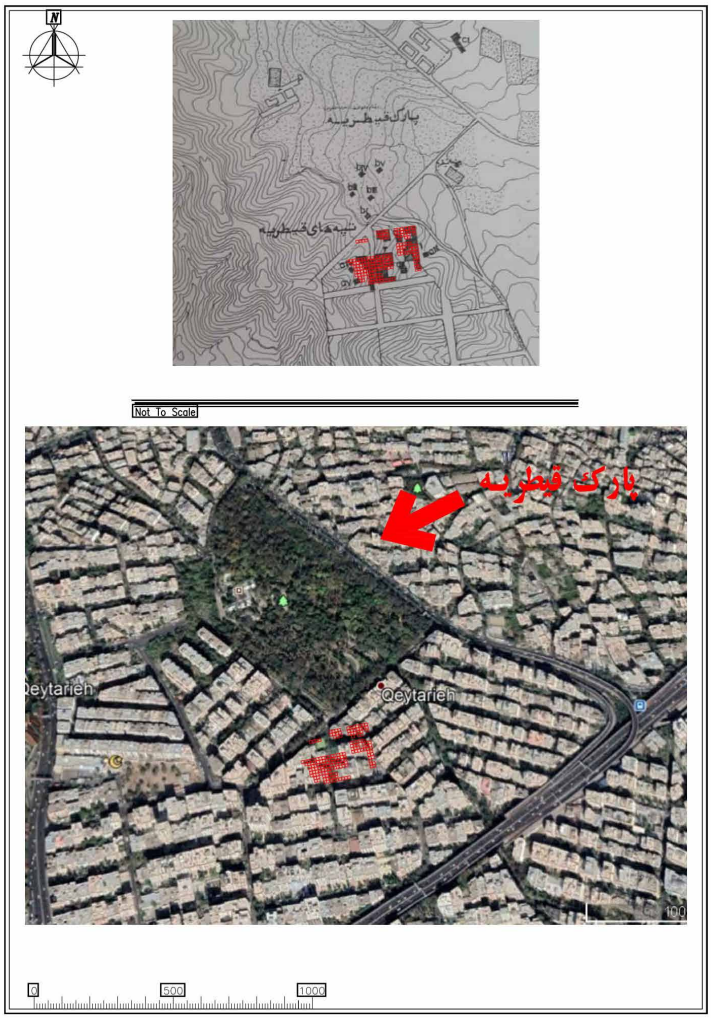

تصویر ۴ بالا: پلان اصلاح‌شده ترانشه‌های کاوش بر روی تصویر توپوگرافی ارائه‌شده در (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۳۷).
پایین: موقعیت ترانشه‌های کاوش نسبت به پارک قیطریه امروزی (Google Earth)

فرهنگی به‌دست‌آمده از یک محوطه باستانی (اگر به خوبی ثبت و ضبط شوند) می‌توانند در راستای بازسازی شرایط اقتصادی، اجتماعی و همچنین سیاسی آن جامعه کمک کنند. مجموعه قیطریه با داده‌هایی که در اختیار ما قرار داده، آثاری از جنگ، خشونت و درگیری را نشان نمی‌دهد. تنها در این مجموعه بزرگ ۱۲۵ سرپیکان و ۴۷ تیغه خنجر و کارد به دست آمده که می‌تواند قابل استفاده برای شکار و یا دفاع باشد.

بازنگری یافته‌های حاصل از کاوش و روش گردآوری اطلاعات

با توجه به موقعیت گورستان قیطریه در این بخش از مرکز فلات ایران، وسعت زیاد این گورستان و همچنین فراوانی مجموعه اشیاء به‌دست‌آمده، بازنگری دقیق یافته‌ها و نتایج به‌دست‌آمده از این کاوش‌ها ضروری به نظر می‌رسید. بنا بر همین ضرورت و همچنین با هدف مطالعه ویژگی‌های سفال خاکستری این گورستان در راستای روشن شدن ارتباطات فرهنگی و مطالعه جایگاه این گورستان در دوره آهن این منطقه با تمرکز بر مطالعه ویژگی‌های سفال خاکستری، طرح پژوهشی مطالعه و بازنگری کلیه یافته‌های به‌دست آمده از قیطریه موجود در موزه ملی ایران ارائه و مورد پذیرش قرار گرفت[۵]. در این پروژه کلیه یافته‌های موزه‌ای شامل سفال، فلز و اشیاء سنگی در فرم اطلاعاتی تهیه‌شده ثبت و ضبط و عکاسی شدند. از میان گروه‌های شاخص سفالی تعدادی از گونه‌های شاخص انتخاب و طراحی شد. مجموعه موجود در موزه شامل ۱۸۰۹ عدد ظرف سفالی، ۵۰۱ قلم شی فلزی بوده که از این میان به جز دو نمونه طلا، مابقی همگی از جنس مفرغ بوده‌اند و ۱۹ عدد اشیاء از جنس سنگ‌های مختلف هستند. لازم به

۵. طرح این پروژه پژوهشی برای نگارش رساله دکتری نگارنده در دانشگاه تهران با عنوان "بررسی ویژگی‌ها و تغییرات فرهنگ عصر آهن آغازین در مناطق البرز شرقی و مرکز قلات ایران: تداوم یا انفصال" پیشنهاد و ارائه شد. نوشتار پیش رو برگرفته از بخشی از پژوهش‌های مربوط به این رساله است. رساله مزبور هنوز به مرحله دفاع نرسیده است.

توضیح است که تعدادی از قطعات سفالی به عنوان نمونه‌های مطالعاتی[۶] نیز در مخزن بخش سفال موزه ملی ایران نگهداری می‌شوند که به علت کثرت مجموعه فوق‌الذکر و کمبود وقت در این پروژه ثبت و ضبط نشده و امید است بررسی و مطالعه آنها در فرصتی دیگر انجام شود.

برخلاف تمام تلاشی که برای یافتن نمونه‌های مطالعاتی دیگر (به غیر از اشیاء موزه‌ای)، از جمله بقایای انسانی، جانوری و ... انجام شد متاسفانه هیچ‌کدام از این نمونه‌ها در دسترس نبوده و به احتمال زیاد از محل کاوش به جای دیگر منتقل نشده‌اند. بدیهی است برای بازسازی جامعه صاحبان این گورستان، نیاز به مطالعه تمامی این بقایا بود که جز اشیاء موزه‌ای چیز دیگری یافت نشد. بنابراین اطلاعاتی راجع به میانگین سنی و جنسی افراد این جامعه قابل استخراج نبوده و مرحوم کامبخش‌فرد نیز به جنسیت تعداد ۵ یا شش گور بیشتر اشاره نمی‌کند.

توصیف و طبقه‌بندی گونه‌های سفالی قیطریه

انواع شاخص مجموعه سفال‌های قیطریه توسط مرحوم کامبخش‌فرد طبقه‌بندی شده و ۲۳ گونه را در میان این مجموعه شناسایی کردند (کامبخش‌فرد: ۱۳۷۹-۱۳۷۰). به‌منظور بررسی جزئیات و جانمایی گونه‌های شاخص در گورها، کلیه اشیاء مورد مطالعه ثبت و ضبط و طبقه‌بندی مجدد شدند. گفتنی است که در این گونه‌شناسی، مطالعه و طبقه‌بندی مرحوم کامبخش‌فرد نیز مورد نظر قرار گرفت و با درنظر گرفتن تفاوت‌های هرگونه و شباهت‌های زیرگونه‌ها، طبقه‌بندی جدیدی ارائه شد. با توجه به اینکه تعداد گونه‌های سفالی زیاد بوده و در یک گونه نیز تفاوت‌هایی جزئی دیده می‌شود، زیرگونه‌ها نیز شناسایی شدند. به‌منظور ارجاع‌دهی آسان‌تر، هرگونه با حرف اختصاری لاتین نام‌گذاری و زیرگونه‌ها نیز با عدد از یکدیگر متمایز شده‌اند. جزئیات تفکیک و طبقه‌بندی سفال‌ها به همراه کد اختصاری آن در جدول شماره ۱ درج شده است. در میان یافته‌های مورد مطالعه ۱۸۰۹ قلم ظرف سفالی سالم و تقریبا سالم ثبت و ضبط شدند. کاوش‌گر در گزارش خود به ۲۵۰۰ عدد ظرف سفالی اشاره کرده که ۱۸۰۹ عدد از آنها سالم و ثبت موزه‌ای شده بودند و در این پروژه مطالعه شدند، بقیه آنها که قطعات سفال بودند در بخش سفال موزه ملی ایران نگهداری می‌شوند که در این پروژه مورد بازبینی قرار نگرفتند.

گونه‌ها و زیرگونه‌های طبقه‌بندی‌شده عبارتند از:

گونه Q.A فنجان دسته‌دار (Handled Cup): در میان نمونه‌های مورد مطالعه تعداد ۴۳ عدد فنجان دسته‌دار به دست آمده که شکل پراکندگی آن در موقعیت‌های متفاوت گورستان، به صورت نامتراکم و از میان گورهای گوناگون است. اغلب فنجان‌ها به رنگ خاکستری، چرخ‌ساز، ظریف و ساده به جز سه نمونه به رنگ قهوه‌ای و سه مورد به رنگ سیاه، سه مورد با کیفیت ساخت متوسط، یک مورد خشن و در یک مورد نقش کنده دیده می‌شود. تمامی دسته‌ها به صورت عمودی و از بالا بوده که تنها دسته دو مورد از پایین و به کف ظرف منتهی شده و دسته یک فنجان نیز به صورت افقی کوچک به لبه ظرف متصل است.

گونه Q.B لیوان دسته‌دار (Handled Goblet): تعداد ۱۰ نمونه لیوان دسته‌دار خاکستری رنگ (به جز یک نمونه به رنگ قهوه‌ای)، چرخ‌ساز با کیفیت ساخت ظریف و بدون نقش در میان گورهای مختلف به صورت نامتراکم به دست آمده است. این لیوان‌ها با دو فرم استوانه‌ای و استوانه‌ای هلالی شکل‌اند.

گونه Q.B1 لیوان بدون دسته (Goblet): در میان نمونه‌ها تعداد ۹ عدد لیوان بدون دسته خاکستری رنگ، چرخ‌ساز با کیفیت ساخت ظریف و بدون نقش در میان گورهای مختلف به صورت نامتراکم به دست آمده است. این لیوان‌ها با دو فرم استوانه‌ای و استوانه‌ای هلالی‌شکل هستند. یکی از لیوان‌ها پایه‌دار است.

گونه Q.C ساغر دسته‌دار (Tankard): تعداد ۲۶ عدد ساغر دسته‌دار خاکستری رنگ (به جز یک مورد قهوه‌ای)، چرخ‌ساز، با کیفیت ساخت ظریف و بدون نقش در میان گورهای مختلف به صورت نامتراکم به دست آمده است. این گونه ظرف با گردن بلند و دسته جزو گونه‌های شاخص دوره آهن ۱ معرفی شده است.

گونه Q.C1 ساغر پایه‌دار و دسته‌دار (Pedestal Tankard): تعداد ۱۴۳ عدد ساغر دسته‌دار پایه‌دار که اغلب پایه‌ها به شکل ته دکمه‌ای با گردن کشیده منحنی، شکم‌دار و دارای دسته عمودی هستند. تعداد ۱۲ عدد از آنها سیاه رنگ، ۹ عدد قهوه‌ای، یک عدد نارنجی و مابقی خاکستری هستند. تمامی ساغرها چرخ‌ساز، با کیفیت ساخت ظریف و اغلب دارای پوشش صیقلی‌اند. بر روی شکم یکی از ساغرها دایره‌های برجسته با فواصل منظم و بر روی شش ظرف دیگر شیارهای برجسته عمودی دورتادور شکم دیده می‌شود. در برخی از ظروف یک نوار برجسته دورتادور پایه و در برخی دیگر یک نوار کنده دور تا دور گردن ظرف وجود دارد. در ۱۲

۶. واژه مطالعاتی برگرفته از تعریف این مفهوم در بند هـ ـ آیین‌نامه اموال فرهنگی، هنری و تاریخی نهادهای عمومی و دولتی - مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۰۷ است و به واسطه این تعریف، این دسته از نمونه‌های سفالی قیطریه ارزش مطالعاتی پیدا کرده و در بخش سفال موزه نگهداری می‌شوند.

گور تعداد دو عدد از این گونه به دست آمده است. این گونه ظرف نیز از فرم‌های شاخص دوره آهن معرفی شده که احتمالا بعد از ساغرهای دسته‌دار ساخت آن آغاز شده است.

گونه Q.D جام دسته دار (Handled Beaker): از این‌گونه تعداد قابل‌توجهی (۲۸۷ عدد) در مقایسه با دیگر گونه‌ها به دست آمده است. تمامی ظروف این‌گونه چرخ‌ساز و از میان آنها تعداد ۷ عدد قهوه‌ای، ۷ عدد سیاه و بقیه خاکستری هستند. بر روی گردن ۴ ظرف نوار افقی کنده شده، بر روی ۴ ظرف دیگر خطوط عمودی داغدار دیده می‌شود و بر روی یکی از آن‌ها با نوارهای برجسته عمودی تزیین شده است. در ۴۶ گور دو نمونه از این‌گونه و در ۱۲ گور ۳ نمونه از این‌گونه ظرف با هم به دست آمده است. این‌گونه بیشترین تعداد را در میان این مجموعه ظروف دارد.

گونه Q.D1 جام دسته و پایه دار (Pedestal Beaker): از این‌گونه تعداد ۱۰ نمونه به رنگ خاکستری، چرخ‌ساز، با کیفیت ساخت ظریف و بدون نقش با پایه دکمه‌ای به دست آمده و کاملا شبیه نمونه جام دسته‌دار هستند.

گونه Q.E پیاله با دسته حیوانی (Bowl with Animal Handle): از این‌گونه تعداد ۱۶ نمونه به دست آمد و از این میان ۲ عدد به قرمز، ۱ عدد به قهوه‌ای، ۴ عدد سیاه و بقیه به خاکستری هستند. تمامی این پیاله‌ها نقش افزوده‌ای به جای دسته بر روی لبه به شکل بز دارند و ۹ عدد از آن‌ها در طرف مقابل دارای آبریز کوچک، ۴ عدد دارای زائده‌ای کوچک به صورت آویز، ۱ عدد دارای دسته و ۲ عدد دیگر بدون هرگونه زائده‌ای هستند. ۶ عدد از این نمونه‌ها پایه‌دار، تمامی آن‌ها با کیفیت ساخت ظریف، با پوشش صیقلی و یک نمونه دسته‌دار آن تزیینات برجسته شیاردار با فواصل منظم بر روی بدنه دارد.

گونه Q.F پیاله با آبریز ناودانی شکل (Trough Spouted Bowl): این دسته از ظروف را کاوش‌گر ظروف پیمانه‌ای (کیل) نامگذاری کرده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۸۰). از این‌گونه تعداد ۸۹ عدد به دست آمده که ۴ عدد با سه پایه کوتاه، ۱۲ عدد پایه‌دار و بقیه بدون پایه هستند. ۵ عدد از این نمونه‌ها سیاه، ۹ عدد قرمز، ۴ عدد قهوه‌ای، ۱ عدد نارنجی و بقیه خاکستری هستند. از این میان ۳۴ عدد با کیفیت ساخت ظریف و بقیه با کیفیت ساخت متوسط هستند. ۳۴ عدد با دسته عمودی، ۲۱ عدد با برجستگی کوچک به جای دسته که گاهی به شکل سر حیوان، دم حیوان و ... است، ۱ عدد با دسته افقی، ۲۳ عدد با آویز کوچک به جای دسته، ۲ عدد با شیارهای برجسته با فواصل منظم دور تا دور شکم ظرف، ۳ عدد دارای نقوش هندسی داغدار و ۱ عدد دارای نقوش کنده در زیر لبه هستند.

گونه Q.G قوری لوله منقاری (Beak Spouted Jar): از این گونه تعداد ۱۵۰ عدد در این مجموعه به دست آمد و از این میان ۱۸ عدد به رنگ قهوه‌ای، ۱ عدد نارنجی، ۵ عدد سیاه، ۱ عدد قرمز و بقیه خاکستری رنگ هستند. تعداد ۳۵ عدد از این ظروف با کیفیت ساخت متوسط و بقیه با کیفیت ساخت ظریف ساخته شده و همگی چرخ‌ساز هستند. ۱۹ عدد از این ظروف دارای دسته کوچک حلقوی عمودی شکل، ۱۳ عدد دارای زائده کوچک سوراخ‌دار شبیه آویز در نزدیکی لبه، ۵۵ عدد دارای نقش افزوده کوچکی در مقابل آبریز هستند که در بیشتر موارد شبیه حیوانی مانند بز با چشم و گوش است و ۱۷ عدد نیز دارای نقش برجسته‌ای به صورت خط عمودی در مقابل آبریز هستند. بر روی بدنه یکی از ظروف نقوش دکمه‌ای شکل با فواصل منظم و به صورت افزوده تزیین شده و بر روی بدنه ۱۵ عدد دیگر نقوشی به صورت دایره‌های تو در تو با یک دایره برجسته در مرکز به صورت کنده و برجسته نقش شده است و در برخی از ظروف این دایره‌ها در دو طرف ظرف کنده شده‌اند. بر دو ظرف دیگر نقوش کنده زیگزاگی دور تا دور لبه و بر روی ۵۸ عدد از ظروف دیگر عمدتا نقوش به صورت خطوط عمودی دور تا دور ظرف و با فواصل منظم به صورت داغدار دیده می‌شود. بدنه اغلب ظروف به صورت کروی و همچنین بیشتر لوله‌ها با زاویه باز و به صورت استوانه‌ای بوده و تعداد اندکی از لوله‌ها به شکل خمیده و تمامی از آنها تداعی‌کننده نوک پرندگان هستند. طول لوله‌ها مابین ۵ تا ۱۹ سانتی‌متر است. بیش از نیمی از ظروف این گونه (۹۵ عدد) پوشش صیقلی دارند. بر روی بدنه برخی از ظروف سوراخ‌های نامتقارنی دیده می‌شود که به نظر نمی‌رسد ناشی از شکستگی باشد و ممکن است این سوراخ‌ها پیش از گذاشتن ظرف داخل گور به منظوری خاص ایجاد شده باشد. گفتنی است که این نوع سوراخ بر روی بدنه برخی از ظروف گونه‌های دیگر که جنبه ریختن مایعات را دارند (مانند کوزه دسته‌دار) نیز دیده می‌شوند.

گونه Q.G1 قوری لوله منقاری پل دار(Bridge-Beak Spouted Jar): از این گونه سه نمونه به رنگ‌های خاکستری، قرمز و سیاه صیقلی براق ثبت شدند. لازم به توضیح است که در نوشته‌های کاوش‌گر به این نوع ظرف اشاره‌ای نشده و همچنین اطلاعات کاوش از قبیل شماره کاوش‌گر، محل ترانشه و گور بر روی این ظروف مشاهده نمی‌شود بنابراین ارتباط آنها با مجموعه قیطریه تردید برانگیز بوده و به احتمال در طی سال‌های پس از ورود به موزه این سه ظرف با مجموعه قیطریه آمیخته شده است. از طرفی تصویر یکی از قوری‌های لوله پل‌دار خاکستری رنگ منسوب به قیطریه در کاتالوگ

نگاهی به تهران در سه هزار سال پیش چاپ شده که این ظرف در میان این سه ظرفی که در مجموعه مورد مطالعه ثبت شدند، مشاهده نشد.

گونه Q.H قوری لوله منقاری با بدنه کشیده استوانه‌ای (Beak-Spouted Jar with Long Body): این نوع ظروف با ساخت بسیار ماهرانه و زیبا، بدنه کشیده استوانه‌ای و لوله خمیده منقاری‌شکل دارند و از نوع بسیار شاخص در برخی از محوطه‌های دوره آهن است. در مجموع تعداد ۱۲ عدد از این گونه در میان این مجموعه شناسایی شدند و ۳ عدد از آنها سیاه، ۱ عدد نارنجی، ۱ عدد قرمز و بقیه خاکستری رنگ هستند. تمامی آنها با کیفیت ساخت ظریف و چرخ‌ساز ساخته شده‌اند. بر روی لوله ۶ عدد از این ظروف خطوط موازی برجسته تزیین شده و بر روی ۱۰ عدد از لبه این ظروف در مقابل لوله، یک خط عمودی برجسته همانند تزیینی که در قوری‌های لوله‌منقاری دیده شده نقش شده است. یکی از ظروف کاملا استوانه‌ای و فرم متفاوتی دارد. نقوش‌برجسته به صورت خطوط موازی بر روی بدنه یکی از این قوری‌ها و نقش دایره‌های تو در تو بر روی یکی دیگر از آنها کنده شده است.

گونه Q.I قوری دسته زنبیلی (Spouted Jar with a Basket Handle): در این مجموعه ۵۲ عدد فرم قوری دسته زنبیلی شناسایی شدند. ۳ عدد از آنها قهوه‌ای رنگ و مابقی خاکستری هستند. ۲۴ عدد با کیفیت ساخت متوسط، ۱ عدد خشن و بقیه ظریف بوده، ۱۲ عدد از آنها پوشش صیقلی دارند و همگی چرخ‌ساز هستند. بر روی ۱۳ عدد از این ظروف در مقابل لوله و نزدیک لبه نقش‌افزوده عمودی‌شکل و بر روی ۲۴ عدد دیگر در مقابل لوله نقش افزوده دکمه‌ای‌شکل دیده می‌شود. بر روی دسته دو ظرف نیز نقش دکمه‌ای‌شکل افزوده شده است. همچنین نقوش زیگزاگی داغدار نیز بر روی بدنه دور تا دور چند ظرف تزیین شده است. علاوه بر این نقوش برجسته عمودی یا شیاری‌شکل بر روی یک ظرف دیگر و نقوش‌برجسته دکمه‌ای شکل دور تا دور شکم دو ظرف دیگر نیز دیده می‌شود. طول لوله‌ها از ۵.۳ تا ۱۰.۴ سانتی‌متر متغیر است.

گونه Q.J قوری‌های لوله‌دار ساده (Spouted Jar): تعداد ۲۰ نمونه از این نوع ظروف در این مجموعه موجود است که ۱۸ عدد از آنها دسته عمودی و دوتای دیگر نقش افزوده دکمه‌ای‌شکل به جای دسته و مقابل لوله دارند. ۳ عدد از آنها قهوه‌ای رنگ، ۲ عدد سیاه و بقیه به رنگ خاکستری‌اند. ۹ عدد با کیفیت ساخت ظریف و بقیه متوسط، ۲ عدد دست‌ساز و مابقی چرخ‌ساز هستند. نقوش زیگزاگی دور تا دور شکم دو ظرف از زیر لبه و نقوش عمودی دور تا دور شکم یک ظرف با فواصل مشخص و به صورت داغدار نقش شده‌اند.

گونه Q.K کاسه با بدنه کروی و کاسه دهانه باز (Globular Bowl& Wide Based Bowl): از این نوع ظرف ۱۰۲ عدد در این مجموعه شناسایی شد و شکل آن‌ها از کاسه‌های کم‌عمق و دهانه باز و کاسه‌هایی با بدنه کروی و عمیق در اندازه‌های متفاوت متغیر است. ۶ عدد از آنها سیاه، ۱۱ عدد قهوه‌ای و بقیه به رنگ خاکستری هستند. تمامی آن‌ها به جز دو عدد چرخ‌ساز و ۲۱ عدد با کیفیت ساخت ظریف، ۳ عدد خشن و مابقی متوسط بوده و ۵۰ ظرف پوشش صیقلی دارند. سه برجستگی دکمه‌ای شکل در کف ۱۰ ظرف و نقوش دوایر متحدالمرکز و قرینه در کف ۴ ظرف و دو برجستگی دکمه‌مانند در نزدیکی لبه ۲ ظرف مشاهده می‌شود. اندازه کاسه‌ها از کوچک، متوسط و بزرگ و فرم آن‌ها از دهانه بازکم عمق و دهانه بسته عمیق نیز متغیر است. یکی از کاسه‌ها با دهانه باز و دو دسته عمودی در دو طرف لبه و دو برجستگی بر روی لبه در این میان دیده می‌شود.

گونه Q.L کاسه با لبه به بیرون برگشته و بدنه زاویه‌دار (Bowl with Everted Rim): از این گونه ۱۷ عدد در این مجموعه یافت شد که ۱ عدد سیاه و مابقی خاکستری رنگ هستند. ۶ عدد از ظروف با کیفیت ساخت متوسط و مابقی با کیفیت ساخت ظریف و ۱۵ عدد پوشش صیقلی دارند. تمامی آنها چرخ‌ساز بوده و یک عدد از این ظروف آویزی در نزدیکی لبه دارد.

گونه Q.M کاسه با سه پایه (Tripod Bowl): از این گونه تعداد ۵۸ عدد شناسایی شد که از این میان تعداد ۷ عدد سیاه، ۸ عدد قهوه‌ای و مابقی خاکستری رنگ هستند.تمامی آنها چرخ‌ساز، ۴۵ عدد با کیفیت ساخت متوسط، ۴ عدد با کیفیت ساخت خشن و مابقی ظریف هستند. طول پایه‌ها از ۱.۶ تا ۲۱.۵ سانتی‌متر متغیر است. پایه ۴۰ عدد از این ظروف که به صورت کاسه‌های نیمه عمیق و عمیق بوده، نوک تیز و شاخی‌شکل هستند. پایه ۴ ظرف دیگر که باز هم به شکل کاسه‌های عمیق و نیمه عمیق‌اند، به صورت دکمه‌ای و کوتاه است. همچنین پایه ۱۳ عدد از این ظروف پهن، بلندتر و به شکل استوانه‌ای است. فرم این دسته از ظروف، به شکل کاسه‌های دهانه باز و برخی به شکل لاوک‌های همین مجموعه هستند. پایه یکی از ظروف به شکل سم چارپایان است. بر روی لبه ۳ ظرف از این مجموعه دو سوراخ نزدیک به هم در یک ردیف در نزدیکی لبه ایجاد شده است. بر روی پایه‌های یکی از ظروف خطوط موازی افقی دور تا دور هر یک از پایه‌ها کنده شده است. پایه ۱۱ ظرف نیز از لبه یا نزدیک لبه شروع شده است.

گونه Q.N کاسه پایه‌دار(Pedestal Bowl): تعداد ۱۰۴ عدد کاسه پایه‌دار در میان این مجموعه شناسایی شد.

تعداد ۱۰ عدد از این ظروف قهوه‌ای، ۱۶ عدد سیاه و مابقی خاکستری رنگ هستند. ۲۸ عدد با کیفیت ساخت متوسط، ۱ عدد خشن و بقیه با کیفیت ساخت ظریف و تمامی آن‌ها چرخ‌ساز هستند. بر روی بدنه یکی از ظروف خطوط متقاطع لوزی‌مانند به صورت داغدار نقش شده است. یکی از کاسه‌ها دارای دسته عمودی بوده و فرم ظروف بیشتر به‌صورت کاسه‌های عمیق و کم‌عمق و در چند مورد کاسه‌ها با دهانه باز شبیه لاوک‌ها هستند. ۲۳ عدد از این ظروف پایه‌های بلندتر و شیپوری‌شکل دارند. شایان ذکر است که کاسه‌های خاکستری پایه‌دار و پایه بلند قدمتی فراتر از دوره آهن داشته و در دوره حصار II ظاهر شده و ساخت این گونه تا دوره آهن نیز ادامه پیدا می‌کند. این نوع ظرف هم برای تدفین و هم برای کاربری خانگی مورد استفاده بوده است.

گونه Q.O کاسه پایه بلند سوراخ‌دار (Braizer): تعداد ۷ ظرف به‌صورت کاسه یا لاوک پایه‌دار که پایه‌های آن‌ها به بیرون برگشته، توخالی و سوراخ‌دار هستند در این مجموعه ثبت شد. این گونه، از فرم‌های بسیار خاص این مجموعه بوده که با مهارت ویژه‌ای ساخته شده‌اند. این ظروف خاکستری رنگ دارای پوشش صیقلی بوده و خود ظروف اصلی چرخ‌ساز و پایه‌ها و تزیینات دست‌ساز هستند. سه عدد از این ظروف پایه‌های شیپوری‌شکل دارند که با سه شاخه به ظرف اصلی متصل شده‌اند. پایه‌های این ظروف توخالی و دارای سوراخ‌هایی با فاصله منظم و به‌صورت افقی و همچنین دو مثلث توخالی در دو طرف پایه‌ها کنده شده است. در سطح درونی یکی از این گونه ظروف نقوش دایره‌ای افزوده در زیر لبه دیده می‌شود. پایه یک ظرف در این مجموعه تنها دارای دو سوراخ و سه شاخه اتصال آن به صورت طنابی و مارپیچی برجسته است. بر روی پایه یک ظرف دیگر نیز سه بیضی توخالی کار شده که شاید این فضاهای توخالی برای انتشار بوی ماده سوزاننده مانند عودسوزهای فعلی بوده است. ظرف دیگری نیز دارای دو سوراخ بر روی پایه شیپوری بوده و پایه یک ظرف دیگر دارای سوراخ‌های ذکر شده و همچنین سه مثلث بدون اتصال سه شاخه است.

گونه Q.P لاوک (Large Bowl/Plate): تعداد ۱۶۷ لاوک در این مجموعه یافت شد. این لاوک‌ها به‌صورت بشقاب یا کاسه‌های بزرگ با دهانه بسیار باز هستند. بنا به اظهارات کاوش‌گر محل قرار گرفتن این ظروف در گورها پایین پای اجساد و یا کنار جمجمه آنها بوده و داخل آن از سایر ظروف انباشته شده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۸۰). تعداد ۲۴ عدد از این لاوک‌ها قهوه‌ای، ۱۱ عدد سیاه و بقیه به رنگ خاکستری هستند. تمامی آنها چرخ‌ساز، ۱۲ عدد با کیفیت ساخت خشن، ۹ عدد ظریف و مابقی متوسط هستند. در کف ۶۷ لاوک سه برجستگی کوچک به شکل پایه‌دکمه‌ای وجود دارد. در ۴۰ ظرف نقوش افزوده دایره‌ای برجسته به صورت دکمه‌ای‌شکل بر روی بدنه نزدیک لبه دیده می‌شود و در ۲۴ ظرف نقش‌افزوده‌ای به صورت نیم‌هلال برجسته در همان نقطه (روی بدنه و نزدیک لبه) تزیین شده و در یک ظرف هر دو این نقوش (نقش هلالی و دو نقش دایره‌ای برجسته در دو طرف آن) افزوده شده است (ظرف شماره ۴۴۵۱ تصویر شماره ۵). نقوش نیم‌هلال یا هلالی‌شکل افزوده همان نقوشی هستند که به عنوان کرمی‌شکل (Worm Bowl) در شمال‌غرب معرفی و به‌عنوان یکی از گونه‌های شاخص دوره آهن ۱ مطرح می‌شوند. در کف ۴۶ ظرف نقوش کنده به صورت دوایر تو در تو و موازی کنده شده و در کف ۹ ظرف در میان این دوایر، نقوش کنده زیگزاگی نیز تزیین شده است. کامبخش‌فرد به دو نمونه وصالی‌شده از این لاوک‌ها اشاره می‌کند که در میان این مجموعه شناسایی نشد.

گونه Q.Q کوزه دسته‌دار (Handled Jug): تعداد ۵۹ عدد از این گونه شناسایی شد و از این میان ۵ عدد قهوه‌ای رنگ، ۴ عدد سیاه، ۲ عدد به رنگ قرمز و بقیه به رنگ خاکستری

تصویر ۵. نقش هلالی و دو نقش دایره‌ای برجسته بر روی لاوک (شماره موزه ۴۴۵۱).
(حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده)

هستند. ۵ عدد از این ظروف با کیفیت ساخت متوسط، ۱ عدد خشن و بقیه با کیفیت ساخت ظریف ساخته شده‌اند. ۴۸ عدد از این ظروف پوشش صیقلی، ۱ عدد دست‌ساز و بقیه چرخ‌ساز هستند. بر روی شکم ۲۷ ظرف خطوط عمودی و در برخی خطوط افقی با فواصل منظم نقش شده و نقوش لوزی‌های متقاطع بر روی شکم ظرف به صورت داغدار تزیین شده و خطوط افقی در دور گردن ۱۶ ظرف نیز کنده شده است. بر روی شکم یک ظرف نقوش هندسی به رنگ سیاه نقاشی شده است (ظرف شماره ۳۶۰۷، تصویر شماره ۶). این ظرف تنها نمونه در مجموعه است که دارای تزیین نقاشی است و در گور B1-T298 در کنار گونه‌های شاخص دوره آهن ۱ مانند قوری لوله‌منقاری و لاوک به دست آمده است.

گونه Q.R تنگ دسته‌دار (Handled Pitcher):۱۶۷

تنگ دسته‌دار در این مجموعه ثبت شد که ۳۱ عدد قهوه‌ای، ۱۲ عدد سیاه، ۲ عدد نارنجی، ۴ عدد قرمز و بقیه به رنگ خاکستری هستند.۱۳عدد این ظروف با کیفیت ساخت متوسط و بقیه ظریف و اغلب آن‌ها دارای پوشش صیقلی‌اند. بر روی بدنه ۵۷ ظرف نقوش داغدار به صورت خطوط عمودی دور تا دور شکم ظرف با فواصل منظم، در برخی دیگر خطوط افقی و در برخی نیز نقش لوزی‌های متقاطع به صورت مشبک داغدار تزیین شده است. بر روی یا زیر گردن ۴۸ ظرف خطوط افقی به صورت برجسته و کنده دیده می‌شود. بر روی شکم ۸ تنگ دو برجستگی دایره‌ای نوک تیز تزیین شده که کاوش‌گر این برجستگی‌های دایره‌ای‌شکل را به تزیینات پستانکی موصوف کرده است. بر روی یک تنگ قرمز رنگ نقوشی به شکل خطوط عمودی و موازی دور تا دور شکم ظرف نقش شده است. بر روی بدنه ۴ ظرف نیز نقش دایره‌های تو در تو کنده با نقش دایره برجسته در وسط آن و مشابه نقوش قوری‌های لوله منقاری تزیین شده است. طول گردن ظروف از ۱.۹ تا ۱۲.۵ سانتی‌متر متغیر است. این اندازه‌ها بیانگر این است که برخی از تنگ‌ها با گردن بلند و باریک و بقیه گردن کوتاه و پهن‌تری داشته‌اند. از نظر مرحوم کامبخش‌فرد تنگ‌هایی که بلندتر و بدنه باریک دارند از ظروف بسیار با اهمیت مردگان به شمار می‌روند و بنابراین آنها را بیشتر در اطراف جمجمه قرار می‌دادند و نظیر آنها در ایران تاکنون به دست نیامده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۸۹). شکل یکی از تنگ‌ها با بقیه متفاوت است به این صورت که یک دسته عمودی بر روی گردن و یک دسته نیز در نزدیکی کف به صورت عمودی کار گذاشته شده و به طور حتم به کاربرد آن ارتباط پیدا می‌کند (سفال شماره ۴۲۱۴، تصویر شماره ۷)

در خصوص این گونه سفالی لازم به ذکر است که تنگ‌های مشابه این مجموعه به‌صورت تنگ‌های بدون دسته از حصار III (Schmidt 1937)، و از لایه‌های دوره مفرغ تورنگ تپه (Deshayes 1976)، یاریم تپه (Crawford 1963; Stronach 1972) و شاه‌تپه (Arne 1945) به دست آمده و در مجموعه

تصویر ۶. تنها ظرف سفالی منقوش با تکنیک نقاشی (شماره موزه ۳۶۰۷).
(حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده)

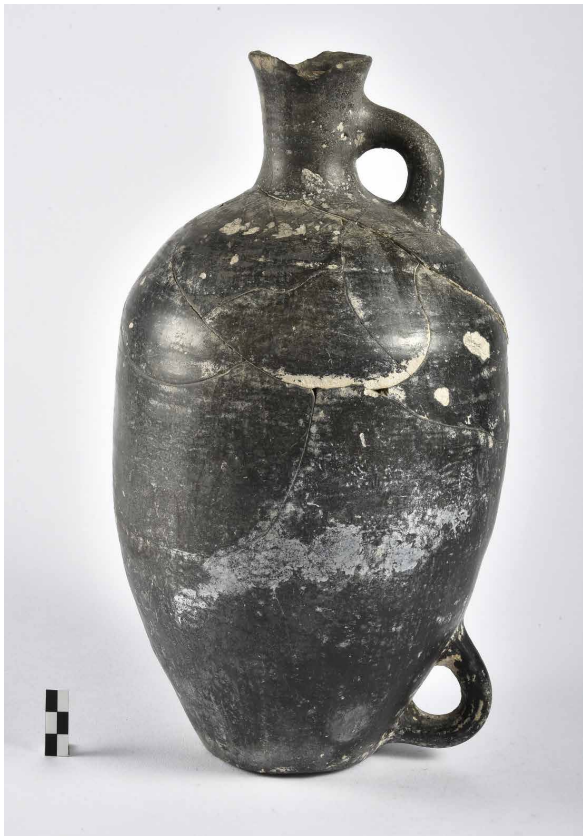

تصویر ۷. تنگ دارای دو دسته (شماره موزه ۴۲۱۴).
(حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده)

حصار تنگ‌ها هم گردن باریک و بلندی داشته و هم با پوشش صیقلی ساخته شده‌اند. به نظر می‌رسد تنگ‌های دسته‌دار بعد از این فرم در همان اواخر دوره مفرغ ابداع و در دوره آهن استفاده از آن رایج شد.

گونه Q.R1 تنگ دو آویزدار (Pitcher with Ledged Handle): تعداد ۱۲ عدد از تنگ‌های این مجموعه با گردن بلند و شکم کروی و با دو آویز ثبت شدند که تمامی آن‌ها خاکستری رنگ با کیفیت ساخت ظریف و پوشش صیقلی دارند. بر روی شکم اغلب این تنگ‌ها بعد از گردن، خطوط افقی برجسته موازی کار شده است و نقوش کنده به‌صورت دایره‌های تو در تو در میان نوارهای افقی بر روی یکی از این ظروف کنده و خطوط اشکی شکل کنده بر روی گردن یک تنگ دیگر نیز دیده می‌شود. جالب توجه است که نمونه‌ای از این تنگ‌ها در مواد فرهنگی محوطه‌های مورد مقایسه دیده نشده است.

گونه Q.S کوزه لوله پل‌دار/شیرمک (Bridge-Beak-Spouted Jug): این گونه از ظروف بدنه‌های کروی و برخی از آن‌ها دسته‌هایی جداگانه و لوله داشته و لوله‌ها تا ته ظرف کشیده شده‌اند. این لوله‌ها با یک زائده افقی مانند پل به بدنه متصل شده‌اند. بر اساس نظر کاوش‌گر این ظروف از قبور زنانی که با کودکان خود مدفون شده بودند یا از قبور مختص کودکان به دست آمده و ظروف مخصوص شیر کودکان بوده است. در گزارش منتشر شده مرحوم کامبخش‌فرد به‌طور خاص به دو مورد از قبوری که متعلق به کودک بوده و این نوع کوزه‌ها به دست آمده‌اند اشاره شده و به همین خاطر این گونه را شیرمک می‌نامد. از نظر او این شیرمک‌ها در بیشتر محوطه‌های باستانی با سفال خاکستری رنگ حوزه تهران و کاشان از گور کودکان به دست آمده و در دوره ششم سیلک همراه با سفال خاکستری رنگ، شیرمک‌های رنگین نیز یافت شده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۹: ۱۸۸) از این گونه ۳۹ ظرف ثبت شد و از میان آنها ۹ عدد سیاه رنگ، ۲ عدد قهوه‌ای، ۱ عدد قرمز و بقیه خاکستری رنگ هستند. تمامی آنها چرخ‌ساز، با کیفیت ساخت ظریف و پوشش صیقلی دارند. نقوش کنده به صورت خطی دور تا دور گردن ۲۹ ظرف دیده می‌شود.

بر روی شکم ۲۸ ظرف خطوط عمودی موازی با فواصل مشخص به صورت داغدار نقش شده است. بر روی شکم یک ظرف دیگر نقش لوزی‌های متقاطع به صورت داغدار تزیین شده و بر روی بدنه یک ظرف نیز در بالای همین لوزی‌های متقاطع نقوش گل چندپر دورتادور گردن ظرف کنده شده و دور گردن یک ظرف دیگر نیز نقوش دایره‌های کوچک به صورت کنده تزیین شده است. دور تا دور گردن یکی از ظرف‌ها دو خط افقی به صورت برجسته تزیین شده است. گفتنی است که تنها ۴ ظرف دسته افقی دارند.

با توجه به مقایسه‌های انجام‌شده با دیگر محوطه‌ها الزاما تمامی این شیرمک‌ها از گور کودک به دست نیامده و به طور مثال نمونه‌های به‌دست‌آمده از قلعه کوتی از گور مربوط به یک مرد (Egami, et al. 1965; Fukai and Jiro 1971) به دست آمده اند، بنابراین نام‌گذاری آنها به‌عنوان شیرمک به‌منظور خوراندن شیر به کودک درست نبوده اما بدیهی است که لوله به‌کار رفته در این نوع ظروف نوشیدن یا ریختن مایعات از داخل آن را بسیار راحت‌تر می‌کند.

گونه Q.S1 کوزه لوله چسبیده/شیرمک (Spouted Jug/Shirmak): از این گونه ۱۲ ظرف شناسایی شدند و از نظر فرم و شکل ظاهری شبیه گونه Q.S است با این تفاوت که لوله این گونه بدون هیچ واسطه‌ای به گردن و بدنه چسبیده است. ۱۱ عدد از این گونه دسته عمودی دارند. ۳ عدد از آنها به رنگ قهوه‌ای، ۲ عدد به رنگ سیاه و بقیه به رنگ خاکستری هستند. تمامی آن‌ها چرخ‌ساز، با کیفیت ساخت ظریف و کف دو عدد از این ظروف سه پایه کوچک دکمه‌ای‌شکل کار شده است. بر روی ۱۰ ظرف نقش کنده به‌صورت خط افقی دورتادور گردن ظرف و خطوط داغدار عمودی موازی به‌صورت پهن و باریک دور شکم ظرف نقش شده است. دور گردن یک ظرف خط افقی برجسته و بر روی شکم ۳ ظرف هم علاوه بر این نقوش، خطوط زیگزاگ موازی در میان خطوط عمودی نقش شده است.

گونه Q.T سبو/کوزه با لبه به بیرون برگشته (Pitcher with Outcurving Rim): از این گونه تعداد ۴۲ عدد که ۴ عدد به رنگ سیاه، ۴ عدد قرمز و بقیه خاکستری رنگ هستند ثبت شده است. اندازه‌های این نوع ظروف متفاوت بوده و بعید به نظر نمی‌رسد که این گونه ظروف برای مصارف آشپزخانه‌ای ساخته شده باشند. تمامی آنها چرخ‌ساز، ۱ عدد با کیفیت ساخت متوسط و مابقی ظریف هستند. بر روی شکم ۴ ظرف سه نقش‌افزوده دکمه‌ای برجسته تزیین شده و بر روی چند ظرف دیگر خطوط متقاطع لوزی مانند و خطوط عمودی و زیگزاگی به‌صورت داغدار تزیین شده است. بر روی شکم یک ظرف دو دسته افقی چسبیده به هم کار شده و بر روی ۵ ظرف هم در دو طرف شکم دو آویز کوچک دیده می‌شود.

گونه U دیگچه دسته‌دار (Handled Pot): تعداد ۵۳ عدد از این گونه شبیه کاسه یا کوزه‌هایی با لبه به بیرون برگشته با دو دسته (به غیر از ۲ ظرف که یک دسته داشتند) شناسایی شدند. ۵ عدد از ظروف این مجموعه سیاه رنگ، ۷ عدد قهوه‌ای و مابقی خاکستری رنگ هستند. تمامی آنها چرخ‌ساز، ۲۰ عدد با کیفیت ساخت متوسط و مابقی ظریف هستند. بر روی شکم

۱۲ ظرف نقوش داغدار به‌صورت لوزی‌های متقاطع درون یک باند افقی به‌صورت هاشور بعد از گردن ظرف نقش شده‌اند و بر روی شکم دو ظرف دیگر نیز خطوط عمودی موازی با فواصل مشخص به‌صورت داغدار تزیین شده است.

گونه Q.V دیگچه با دو آویز درپوش‌دار (Lidded Pot with two Ledged handles): تعداد ۴۲ عدد از این گونه که توسط کاوش‌گر دیزی نامیده شده، در این مجموعه ثبت شدند. این فرم از ظروف دارای دو آویز کوچک در دو طرف لبه و دارای درپوش هستند. البته یک نمونه فرم بدون آویز نیز ثبت شد. از این میان ۱۰ عدد سیاه رنگ، ۲۱ عدد قهوه‌ای، ۱ عدد قرمز و بقیه خاکستری رنگ هستند. تمامی آنها چرخ‌ساز، ۵ عدد با کیفیت ساخت متوسط و مابقی کیفیت ساخت ظریف دارند. دور تا دور لبه ۳۴ ظرف نقوش کنده زیگزاگی و در برخی موارد نقوشی شبیه خوشه‌های گندم تزیین شده که در چند ظرف این نقش به صورت نوار پهن عمودی با فاصله دور بدنه تکرار شده است. کاوش‌گر این نقوش را به نقش برگ‌ها و شاخه‌های زیتون توصیف کرده و از این نقش نتیجه‌گیری کرده که درخت زیتون در این نواحی وجود داشته و مورد استفاده بوده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۹: ۱۹۴-۱۹۵) (البته روشن است که تفسیر این نقوش و نتیجه‌گیری مبتنی بر آن کاملا شخصی و سلیقه‌ای است). در دورتادور لبه ظرف بدون آویز نقوش لوزی‌های متقاطع در یک باند افقی به صورت داغدار نقش شده است. بر روی یکی از ظروف نیز نقوش لوزی‌های متقاطع درون باندهای عمودی دورتادور شکم ظرف و در میان آن‌ها یک ردیف نقش زیگزاگی کنده دیده می‌شود. بر روی چند ظرفی که نقوش کنده داشتند در زیر نوار افقی، خطوط عمودی داغدار موازی نیز تزیین شده است. بر سطح بیرونی یک ظرف دیگر نیز دایره‌های کوچک نقطه‌مانند دورتادور لبه کنده شده است. بر روی ظرفی دیگر نیز در زیر نقوش کنده گیاهی دایره‌هایی با فاصله مشخص در دورتادور آن کنده شده است. در این میان یک ظرف دوقلوی پایه‌دار با دو آویز وجود دارد و پایه آن شیپوری‌شکل و به بیرون برگشته با نوارهای موازی افقی برجسته دور پایه است. لازم به توضیح است که این دیگچه‌ها دارای درپوش بوده اما متاسفانه شماره کاوش‌گر بر روی این درپوش‌ها نوشته نشده و معلوم نیست که کدام درپوش متعلق به کدام ظرف است. ۴۲ درپوش به شکل گرد و با دسته‌ای شبیه آویز در وسط آن، در این مجموعه شناسایی شدند.

گونه Q.W سرمه دان(Cosmetic Container): از این گونه تعداد ۱۸ عدد ثبت شدند که از این میان ۴ عدد قرمز رنگ، ۴ عدد سیاه، ۱ عدد قهوه‌ای و بقیه خاکستری رنگ هستند. ۱۷ عدد از این سرمه‌دان‌ها با سه پایه، ۷ عدد آنها سه‌پایه بلندتر و بقیه با پایه کوتاه‌تر و در چند مورد پایه‌ها به‌صورت دکمه‌ای‌شکل هستند. یکی از سرمه‌دان‌ها با کف تخت و مکعبی‌شکل و در هر ضلع آن نیز نقش ضربدر بر روی آن کنده شده است. در قسمت تحتانی یکی دیگر از سه‌پایه‌ها خطوط افقی موازی کنده و برجسته شده است. به نقل از کاوش‌گر بیشتر سرمه‌دان‌ها از قبور زنان گورستان قیطریه به دست آمدند و بدون استثناء حاوی ماده سرمه بوده‌اند و جنس سفال سخت و صلبی بوده و در اثر حرارت به صورت سنگ درآمده‌اند (کامبخش‌فرد: ۱۳۷۹).

انواع شاخص مجموعه اشیاء فلزی قیطریه

اشیاء فلزی شاخص مجموعه حاصل از کاوش قیطریه توسط مرحوم کامبخش‌فرد تفکیک (کامبخش‌فرد: ۱۳۷۰) و بر اساس کاربری‌شان به چند دسته تقسیم شده‌اند. آثار فلزی قیطریه موجود در موزه ملی ایران (شامل ۵۰۱ قلم) به شرح زیر ثبت و ضبط شدند.

۱. ابزار مستطیلی شکل با دسته: ۳ عدد ابزار مفرغی از این نوع ثبت شدند که دوتای آن دسته‌های بلندتری داشته و کارکردی شاید مانند گزن یا سوهان داشته باشند.

۲. ابزار نوک تیز: ۱۳ عدد ابزار نوک تیز از جنس مفرغ که دسته کوتاه و باریکی دارند در این مجموعه ثبت شدند و سر این ابزارها مانند مثلث باریک بوده و طول آن از ۳.۵ تا ۱۴.۵ سانتی‌متر متغیر است. در انتهای دسته ۶ عدد از این اشیاء سوارخی تعبیه شده و کارکرد آن شاید گزن یا جوال‌دوز بوده است. بالای دسته یکی از این ابزارها خطوط زیگزاگ داخل یک باند افقی و یک مثلث نیز در بالای این نوارکنده شده است.

۳. پیکرک به شکل آویز: ۱ عدد پیکرک مفرغی به شکل بزکوهی (احتمالا آویز) با دو شاخ بلند برگشته و دو سوراخ بر روی بدنه آن در این مجموعه وجود دارد.

۴. آینه: ۳ عدد شی مدور با دسته کوتاه موسوم به آینه از جنس مفرغ در این مجموعه شناسایی شدند.

۵. دکمه: تعداد ۴۵ دکمه مفرغی به شکل یک صفحه مدور و یک حلقه دوخت در پشت آن ثبت شدند. متاسفانه به دلیل یافت نشدن اطلاعات کاوش‌گر بر روی این اشیاء، محل کشف یا گور مربوطه مشخص نیست. کاوش‌گر به وجود دکمه‌های استخوانی هم اشاره می‌کند که اثری از آنها در داخل مجموعه موزه‌ای یافت نشد (کامبخش‌فرد ۱۳۷۰: ۱۰۹).

۶. حلقه کوچک (گوشواره): تعداد ۲۳ عدد حلقه‌های کوچک نازک که دو سر آن باز و بر روی هم آمده است ثبت و ضبط شدند که شاید به‌عنوان گوشواره و حلقه‌های کوچکتر برای تزیین بینی یا لب به کار می‌رفته است.

۷. حلقه: تعداد ۱۰۶ عدد حلقه مقرغی با قطری بین ۳.۵ تا ۸.۲ سانتی‌متر در این مجموعه ثبت شدند. دو سر اکثر حلقه‌ها باز و برخی روی هم آمده و برخی از هم فاصله دارند. کارکرد این حلقه‌ها می‌تواند دستبند، پابند یا بازوبند باشد اما با توجه به اندازه قطر آنها به احتمال دستبند بوده‌اند. بر روی یکی از حلقه‌ها خطوط ضربدری موازی کنده شده و بر روی دو سر ۶ حلقه خطوط زیگزاگی موازی در میان نوار افقی کنده شده است. بر روی ۲ تا از حلقه‌ها نقوش مارپیچی برجسته کار شده است.

۸. کمربند: قطعاتی از شیء مفرغی به شکل نوار مستطیل (احتمالا کمربند) ثبت شدند. این شی شکسته و به چند قسمت تقسیم شده و دوایری با فاصله‌های مشخص در عرض این شی به‌صورت توخالی و برجسته کار شده و بر روی هر قطعه سوراخ ریزی جهت دوختن دارد.

۹. ظرف: ۲ عدد ظرف مفرغی در این مجموعه ثبت شدند که یکی شبیه کاسه‌ای است با بدنه کروی، لبه کمی به خارج برگشته و دیگری درپوشی است با کف برجسته و توخالی با قطر ۱۱.۵ و ارتفاع ۱.۸ سانتی‌متر. متاسفانه خود ظرف مربوط به این درپوش در این مجموعه موجود نیست.

۱۰. سنجاق: تعداد ۱۲۶ عدد سنجاق در این مجموعه شناسایی شد و از آنجا که شکل سنجاق یا میله‌های فلزی متفاوت بوده، برای مصارف گوناگونی به کار می‌رفته و کاوش‌گر به این مجموعه به‌عنوان میله‌های سرمه‌کشی و سنجاق‌های گیسو و سربند اشاره می‌کند (کامبخش‌فرد ۱۳۷۹: ۱۰۸). طول سنجاق‌ها از ۶.۴ تا ۲۰ سانتی‌متر متغیر است. انتهای تعدادی از سنجاق‌ها به‌صورت میله باریک و نوک تیز درآمده، انتهای تعدادی دیگر از سنجاق‌ها به‌صورت دایره‌های برجسته مانند ته میخ است و انتهای ۷ عدد آنها روکشی از جنس سنگ کار گذاشته شده است. بر روی ۵۷ عدد از سنجاق‌ها تزیینانی به شکل خطوط افقی موازی دورتادور بدنه یا در قسمت فوقانی سنجاق کنده یا برجسته شده و بر روی تعدادی نیز خطوط موازی زیگزاگی‌شکل در بین نوارهای افقی کنده شده است. انتهای یکی از سنجاق‌ها به‌صورت دو دایره چسبیده به هم است.

۱۱. سرپیکان: تعداد ۱۲۵ عدد سرپیکان با اشکال متفاوت در این مجموعه ثبت شدد. تعدادی از آنها برگی‌شکل، برخی دیگر جناغی‌شکل و بقیه زبانه‌دار هستند. طول تیغه و دسته آنها متفاوت بوده و طول کلی سرپیکان‌ها از ۵ تا ۱۳.۵ سانتی‌متر متغیر است.

۱۲. سرتبر: ۱ عدد سرتبر با تیغه هلالی‌شکل که در انتهای تیغه آن نقش مثلثی کنده شده و داخل آن خطوط زیگزاگی شکل تزیین شده است.

۱۳. سوزن: ۳ عدد سوزن ساده در این مجموعه ثبت شد.

۱۴. تیغه خنجر/کارد: تعداد ۴۷ عدد تیغه در این مجموعه شناسایی شد که ۴ تای آن احتمالا به‌عنوان چاقو یا ابزار برای کاربردی خاص استفاده می‌شده است، نوک آن به‌صورت هلالی، به داخل برگشته و در انتهای دسته سوراخی دارد. تعداد ۴۴ عدد نیز تیغه خنجر زبانه‌دار با دسته سورخ‌دار با طولی بین ۱۳ تا ۳۶ سانتی‌متر هستند. این تیغه‌ها به احتمال زیاد داخل دسته استخوانی یا چوبی قرار می‌گرفته‌اند.

۱۵. زنگوله: یک عدد زنگوله مفرغی با ارتفاع ۳.۶ سانتی‌متر و آویز در بالای آن در این مجموعه ثبت شد.

۱۶. گوشواره: یک جفت گوشواره زرین به شکل پنج انار چسبیده به هم در مجموعه قیطریه به دست آمده که قابل مقایسه با گوشواره‌های مارلیک و حسنلو است. با توجه به یافت شدن این نوع گوشواره از حسنلو IV و مارلیک و تاریخ‌گذاری آنها در حدود سده ۹ پیش‌ازمیلاد، پیشنهاد شده که گور حاوی این نوع گوشواره از قیطریه باید مربوط به دوره آهن ۲ باشد (وحدتی ۱۳۸۴). اما نکته جالب توجه اینجاست که این گوشواره اناری‌شکل در گوری به همراه سفال‌های شاخص دوره آهن ۱ از قبیل ساغر دسته‌دار و قوری لوله‌دار بدون پل در به دست آمده است.

اشیاء و زیورآلات سنگی

ابزار: ۷ عدد ابزار سنگی شامل ابزاری به اشکال مستطیل باریک با کاربردهای مختلف و یک هاون در این مجموعه ثبت شد.

مهره‌های تزیینی: مهره‌های مختلفی در ابعاد و اشکال گوناگون به صورت دایره، مستطیل، استوانه‌ای و از جنس‌های مختلف مانند طلا، عقیق، خمیرشیشه، بدل‌چینی، استخوان و همچنین گوش‌ماهی از کاوش‌های قیطریه به دست آمده است. متاسفانه اطلاعات محل دقیق کاوش این مهره‌ها مشخص نیست.

مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

مرحوم کامبخش‌فرد نسبت به مقایسه تطبیقی گونه‌های سفالی قیطریه با یافته‌های به‌دست‌آمده از دیگر محوطه‌ها، پژوهش‌هایی انجام داده و آن را منتشر کرده است (کامبخش‌فرد ۱۳۷۹ - ۱۳۷۰). یکی از اهداف پروژه بازنگری گونه‌های سفالی قیطریه، بررسی یافته‌های به‌روز منتشر شده و قابل‌مقایسه با این مجموعه در دیگر محوطه‌های هم دوره و همچنین مشخص کردن بستر باستان‌شناختی یافته‌های مورد مقایسه است. به این معنا که گونه‌های سفالی به‌دست‌آمده از نظر فرم، رنگ و ساختار سفال با کدام محوطه در محدوده مورد مطالعه قابل‌مقایسه است؟ و آیا مواد فرهنگی محوطه مورد مقایسه، از گورستان به دست آمده یا از استقرار؟. بدیهی است که اغلب مواد فرهنگی به‌دست‌آمده

از جوامع دوره آهن در ایران تا به امروز از گورستان‌های وسیع، کوچک، به‌صورت پراکنده و در برخی مناطق متراکم به دست آمده است. در سال‌های اخیر خوشبختانه محوطه‌های استقراری مربوط به دوره آهن مانند کهریزک (کامبخش‌فرد ۱۳۷۹)، قلی‌درویش (سرلک ۱۳۹۰-۱۳۸۹)، ازبکی (مجیدزاده ۱۳۷۹- ۱۳۸۹) و معمورین (مهرکیان ۱۳۷۴-۱۳۶۸) در مرکز فلات ایران مورد کاوش باستان‌شناختی قرار گرفته‌اند. اما متاسفانه به دلیل کمبود انتشارات، دستیابی به اطلاعات و نتایج به‌دست‌آمده از این کاوش‌ها چندان امکان‌پذیر نیست. برای انجام مقایسه تطبیقی سفال‌های قیطریه، تمام محوطه‌هایی که در بازهٔ زمانی مفرغ و آهن در منطقه مورد مطالعه قرار داشتند بررسی و داده‌های قابل‌مقایسه با انتشارات قابل ارجاع انتخاب شده و تمامی نمونه‌های سفالی قابل دسترس آن برای این پژوهش مطالعه شدند. گفتنی است که داده‌های ۵۱ محوطه واقع در نوار شمالی ایران (شمال‌شرق، حاشیه دریای خزر، مرکز فلات ایران و شمال‌غرب) مورد بررسی و مطالعه قرار گرفتند. (برای درک نحوه پراکندگی جغرافیایی محوطه‌های مورد مقایسه به تصویر ۸ رجوع شود).

نتیجه این مطالعه مقایسه‌ای به‌طور جامع در جدول شماره ۲ آورده شده و بر همین اساس می‌توان به این موضوع اشاره کرد که گونه‌های سفالی فنجان دسته‌دار (QA)، ساغر دسته‌دار (QC)، ساغر دسته‌دار و پایه ته‌دکمه‌ای (OC1)، جام دسته‌دار (QD)، پیاله با آبریز لوله ناودانی (QF)، قوری لوله منقاری پل‌دار (QG1)، قوری لوله منقاری با بدنه استوانه‌ای (QH)، قوری دسته زنبیلی (QI)، کاسه (QK)، کاسه با سه پایه (QM)، کاسه پایه‌دار و کاسه پایه بلند (QN/QN1)، تنگ دسته‌دار (QR)، کوزه با لبه به بیرون برگشته/سبو (QT)، دیگچه دسته‌دار (QU)، دیگچه با دو آویز درپوش‌دار/ (QV) هم از گورستان و هم از بستر معماری به دست آمده و مابقی گونه‌های دیگر حاصل از کاوش گورستان بوده‌اند. شایان ذکر است برخی از گونه‌های فوق که از بستر استقراری به دست آمده‌اند مربوط به دوره مفرغ بوده و نمونه دوره آهن آن گونه از گور نیز به دست آمده است. البته تعداد بالای یافته‌های مربوط به گورستان‌های دوره آهن و شناسایی محدود محوطه‌های استقراری عامل این اتفاق است. علاوه بر این، آمار مربوط به منشا تدفین یا گور گونه‌هایی که از هر دو بستر باستان‌شناختی (استقرار و گور) به دست آمده‌اند بالاتر بوده که باز هم به دلیل فوق برمی‌گردد.

از آنجا که خوشبختانه اطلاعات کاوش‌گر (شامل سال کاوش، ترانشه و گور) بر روی سفال‌ها در همان زمان کاوش نوشته شده بود، این امکان میسر شد تا اشیاء هر گور به طور

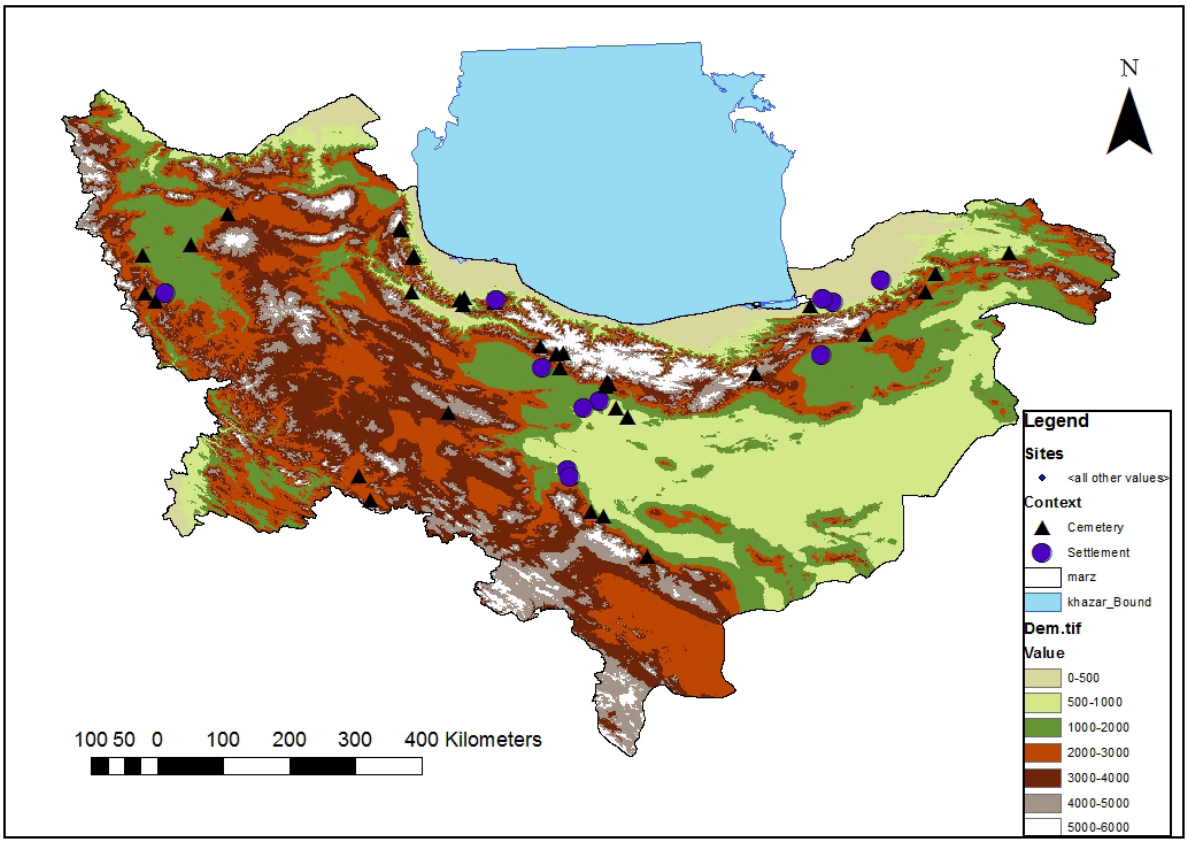

تصویر ۸. نقشه پراکندگی محوطه‌های مورد مقایسه به تفکیک گورستان و استقرار.

مجزا اعم از سفال، فلز یا مهره‌های تزیینی مشخص شود و تعدادی در این میان هم متاسفانه فاقد اطلاعات زمان کاوش بوده و تنها در پژوهش‌های آماری مورد استفاده قرار گرفتند. تعداد گورنهاده‌ها در هر گور متفاوت بوده و بر اساس نمونه‌های ثبت‌شده از ۱ تا ۱۴ ظرف در هرگور قرار داده شده است. همانطور که پیشتر به آن اشاره شد قطعات سفال مطالعاتی موجود در بخش سفال موزه ملی ایران در این پژوهش مورد بازبینی قرار نگرفت. در نتیجه با نقصی که مواجه هستیم امکان ارائه آمار بسیار دقیق گورنهاده‌های هر گور وجود ندارد. در برخی از قبور نیز اشیاء شبیه به هم و از یک گونه تکراری مانند قوری دسته زنبیلی، قوری لوله منقاری، جام دسته‌دار و ... دیده می‌شود. متاسفانه با توجه به عدم دسترسی به اطلاعات جنسیت افراد، نمی‌توان ارتباط یا عدم ارتباط بین اشیا و جنسیت صاحب گور را تحلیل کرد و خود کاوش‌گر نیز به ذکر جنسیت تعداد انگشت‌شماری از اجساد پرداخته است.

نکته جالب توجه در مورد نمونه‌های سفالی هر گور این است که گونه‌های سفالی مورد مقایسه در بازهٔ زمانی دوره مفرغ تا آهن یا تنها دوره آهن دیده شده‌اند (البته اگر گاهنگاری‌های صورت گرفته مورد اعتماد باشد). برای درک ظهور، توالی یا استمرار استفاده از فرم‌های سفالی طبقه‌بندی شده در این مجموعه، به نتایج به‌دست‌آمده از جدول شماره۲ اشاره می‌شود.

گونه فنجان دسته‌دار (Q.A) از دوره مفرغ جدید تا آهن ۳، گروه لیوان‌ها (Q.B-QB1) از آهن ۲ تا ۳، گروه ساغرها (Q.C-Q.C1) از مفرغ جدید تا آهن ۳، جام دسته‌دار (Q.D-Q.D1) از مفرغ جدید تا آهن ۲، پیاله با دسته حیوانی شکل (Q.E) از آهن ۱ تا ۲، پیاله با آبریز لوله ناودانی (Q.F) از مفرغ میانه؟ تا آهن ۲، قوری لوله منقاری (Q.G) از مفرغ میانه تا آهن ۲، قوری لوله منقاری پل‌دار (Q.G1) از مفرغ جدید تا آهن ۲، قوری لوله منقاری با بدنه استوانه‌ای کشیده (Q.H) از مفرغ میانه؟ تا آهن۳، قوری دسته زنبیلی (Q.I) از آهن ۱ تا ۳، قوری لوله‌دار (Q.J) از آهن ۱ تا ۳، کاسه‌های با دهانه باز و بدنه کروی (Q.K) از مفرغ قدیم تا آهن ۲، کاسه با سه پایه (Q.M) از مفرغ جدید تا آهن ۲، کاسه پایه‌دار (Q.N) از مفرغ جدید تا آهن ۲، کاسه پایه بلند (Q.N1) از مفرغ میانه تا آهن ۳، کاسه پایه بلند سوراخ دار (Q.O) از آهن ۲ تا ۳، لاوک (Q.P) از مفرغ جدید تا آهن ۲، کوزه دسته‌دار (Q.Q) از مفرغ میانه تا آهن ۲، تنگ دسته‌دار (Q.R) از مفرغ میانه تا آهن ۳، کوزه‌های لوله‌دار (Q.S-Q.S1) از ۱۶۳۳ تا آهن ۳، سبو/ کوزه با لبه به خارج برگشته (Q.T) از مفرغ قدیم تا آهن ۳، دیگچه‌ها (Q.U-Q.V) از آهن ۱ تا ۳، سرمه‌دان (Q.W) از آهن ۲ تا ۳.

در این میان چند گونه شاخص مانند قوری‌های لوله‌دار بدون پل، ساغرهای پایه دکمه‌ای دسته‌دار، و لاوک‌هایی با برجستگی کرمی شکل (Danti 2013; Muscarella 1968; Muscarella 1974) به عنوان گونه‌های شاخص دوره آهن۱ (به ویژه دوره آهن شمال‌غرب) و علاوه بر این ظروف لوله‌دار دیگر مانند قوری‌های دسته سبدی، قوری لوله‌دار ساده، کاسه با سه پایه، پیاله با آبریز حیوانی شکل، سبوها، لیوان‌های دسته‌دار و بدون دسته و فنجان‌ها (مدوسکایا ۱۳۸۳) نیز به‌عنوان گونه‌های شاخص دوره آهن ۱ پیشنهاد و مطرح شده و ظاهرا اغلب نمونه‌های به‌دست‌آمده از گورستان‌ها نیز بر همین اساس تاریخ‌گذاری شده‌اند.

با نگاهی بر اطلاعات استخراج شده از مطالعه مقایسه‌ای، چنین استنباط می‌شود که گونه‌هایی مانند جام دسته‌دار در مفرغ جدید حصار یا حصار IIIC دیده شده (Salzmann 2016) و بعد از آن در دوره‌های برنز و آهن در مرکز فلات ایران و در دوره آهن در شمال‌غرب دیده می‌شود. پیاله با آبریز لوله ناودانی نیز از مفرغ میانی در شمال‌شرق دیده شده و سپس در آهن ۱ و ۲ در مرکز فلات و شمال ایران دیده می‌شود. قوری لوله منقاری نیز از مفرغ میانه؟/برنز جدید در شمال‌شرق تا دوره آهن ۱ و ۲ (شاید کمی عقب‌تر از آهن ۲ در مرکز فلات) و در شمال‌غرب گزارش شده است. قوری لوله منقاری پل‌دار از مفرغ جدید در حصار تا آهن ۲ و ۳ در مرکز فلات و شمال‌غرب دیده شده است. البته در برخی از محوطه‌های مرکز فلات نیز مرز خاصی برای تاریخ‌گذاری آهن ۱ و ۲ مطرح نشده و مثلا داده‌های باستان‌شناختی یک گورستان به آهن ۱ و ۲ یا آهن اطلاق شده‌اند. گونه لوله منقاری با بدنه استوانه‌ای نیز از مفرغ میانه؟ در شمال شرق (Vahdati 2018) و آهن ۲ و ۳ در گیلان و مرکز فلات ایران گزارش شده است. کاسه‌ها نیز از مفرغ قدیم در شمال شرق تا آهن ۱ و ۲ در مرکز فلات، گیلان و شمال‌غرب دیده شده اند. کاسه با سه پایه از آهن ۱ در شمال‌شرق (Dana *et al.*: 2017) تا کمی قدیمی‌تر از این تاریخ در مرکز فلات و آهن ۲ و ۳ در شمال‌غرب گزارش شده است. کاسه‌های پایه‌دار نیز از برنز جدید در شمال‌شرق تا آهن ۱ و ۲ در شمال، مرکز فلات و شمال‌غرب دیده شده‌اند. تنگ دسته‌دار از اوایل مفرغ جدید؟ و آهن از شمال‌شرق و تا آهن ۱ و ۲ در مرکز فلات و آهن ۱ در گیلان گزارش شده است. سبو یا کوزه با لبه به خارج برگشته نیز از برنز جدید در شمال‌شرق تا آهن ۱ و ۲ در مرکز فلات و آهن ۱ در گیلان دیده شده و دیگچه دو دسته دار در شمال شرق از آهن ۱یا مفرغ جدید تا آهن ۱ و ۲ در شمال و مرکز فلات دیده شده است. گونه‌های شاخص دیگر از جمله لاوک‌ها از مفرغ جدید در شمال‌غرب

و آهن ۱ یا کمی قدیمی‌تر در مرکز فلات و گیلان تا آهن ۲ گزارش شده است. همچنین ساغرهای پایه دکمه‌ای از مفرغ جدید در حسنلو و آهن ۱ و ۲ در مرکز فلات ایران دیده شده و مابقی گونه‌ها نیز در مرکز فلات، گیلان و شمال‌غرب به دست آمده و تاکنون گونه ساغرهای پایه دکمه‌ای و لاوک‌ها در شمال‌شرق گزارش نشده‌اند.

برای درک بهتر پراکنش محوطه‌های دارای سفال خاکستری مربوط به بازه زمانی اواخر دوره مفرغ و اوایل دوره آهن مورد مطالعه در این نوشتار، تمامی این محوطه‌ها با تفکیک نوع بستر باستان‌شناختی آن (استقرار یا گورستان) در تصویر شماره ۸ مکان‌یابی شدند. همان‌گونه که روشن است تعداد محوطه‌هایی که بررسی شدند بیشتر از محوطه‌هایی است که نمونه‌های قابل دسترس برای مقایسه در اختیار گذاشته‌اند. البته دلیل آن نبود وجود انتشارات مناسب و عدم ثبت و ضبط درست این نمونه‌ها در زمان کاوش و پس از تحویل به موزه‌ها است. اگرچه از تمامی این محوطه‌ها، یافته‌های باستان‌شناختی قابل مقایسه یافت نشد اما موضوع مکان‌گزینی آنها در این محدوده جغرافیایی ممکن است بتواند تاثیر عوامل محیطی یا جغرافیایی را مثلا در انتخاب محل گورستان‌ها و ارتباط آنها با هم روشن کند که در نوشتاری دیگر به این موضوع خواهم پرداخت.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به مطالب ارائه‌شده و تمرکز بر مواد فرهنگی به‌دست‌آمده از قیطریه و مطالعه مقایسه‌ای، در اینجا به بررسی جایگاه یا ویژگی سفال خاکستری مرکز فلات در قالب تفکیک گونه‌های سفالی می‌پردازیم. ظهور سفال خاکستری در اواخر دوره مفرغ و دوره آهن در قسمت‌های مختلف به ویژه مناطق شرقی و غربی فلات ایران گاهی با موضوع مهاجرت و انتساب این داده فرهنگی به اقوام تازه وارد عجین شده و برخی پژوهشگران از دهه ۴۰ و ۵۰ میلادی (Arne 1945; De-shayes 1969; Ghirshman 1939) (Dyson 1968; Kuz'mina 2007; Young 1967) تاکنون به این موضوع پرداخته‌اند اما همچنان ابهام‌ها و پرسش‌های اساسی از ماهیت این پدیده به جای مانده است. البته روشن است که ظهور یک داده فرهنگی مانند نوع جدیدی از سفال و انتساب آن به اقوام جدید یا مهاجر موضوعی چالش‌برانگیز بوده و به تنهایی برای طرح چنین نظریاتی کافی نیست.

در این نوشتار مجالی برای گسترش این بحث وجود ندارد و تنها به جایگاه سفال خاکستری قیطریه در مرکز فلات ایران و ویژگی‌های آن پرداخته می‌شود. از آنجا که تا کنون دانسته‌های ما بیانگر ظهور این نوع سفال در شمال‌شرق ایران و در لایه‌های دوره مفرغ (و حتی قدیمی‌تر) از محوطه‌های کلیدی مانند تپه حصار است نگاهی کلی به فرم یا گونه‌های این دوره، ارتباط یا عدم ارتباط آنها با نمونه‌های دوره‌های بعد در مرکز فلات به ویژه در قیطریه را روشن می‌کند. گونه‌هایی مانند قوری‌های لوله منقاری و حتی قوری لوله منقاری پل‌دار و پیاله‌ها با آبریز لوله ناودانی، تنگ دسته‌دار، کاسه‌های پایه‌دار و سبوها از آن دسته فرم‌هایی است که اغلب از لایه‌های مفرغ جدید در محوطه‌های شمال‌شرق (واقع در دشت دامغان، شاهرود و گرگان) دیده شده و این فرم‌ها هم‌چنان در محوطه‌های واقع در دشت تهران، دشت قزوین (مرکز فلات) و همچنین شمال‌غرب دیده می‌شود. از طرفی ساغرهای پایه دکمه‌ای دسته‌دار که از فرم‌های شاخص دوره آهن ۱ هستند تنها در محوطه‌های مرکز فلات و شمال‌غرب دیده می‌شوند و همچنین فرم ساغر دسته‌دار بدون پایه که گویا ساغرهای پایه دکمه‌ای نشات گرفته از این فرم هستند، نیز تنها در محوطه‌های مرکز فلات و شمال‌غرب از لایه‌های دوره مفرغ جدید و آهن ۱ و ۲ به دست آمده است. البته گفتنی است که یک نمونه از این فرم ظرف در آهن ۳ تورنگ تپه (Cleuziou 1985) نیز دیده شده است. همانطور که پیش از این اشاره شد وجود فرم‌های شاخص دیگر سفال دوره آهن ۱ مانند لاوک‌ها و قوری‌های دسته زنبیلی تا کنون از شمال‌شرق گزارش نشده است.

هدف از مرور این شباهت‌ها و تفاوت‌ها یادآوری این واقعیت است که پیش‌تر از این سفال خاکستری از لایه‌های دوره مفرغ و حتی قدیمی‌تر از آن (از هزاره چهارم تا هزاره دوم پیش‌از یلاد) از محوطه‌های شمال‌شرق ایران (Arne 1945; De-shayes 1967; Mousavi 2008; Schmidt 1937) دیده شده است. در عین حال برخی از فرم‌های ظروف سفال خاکستری مربوط به دوره‌های بعدی در مرکز فلات و مناطق غرب و شمال‌غرب بیانگر فرم‌های تغییرشکل یافته از لایه‌های قدیمی‌تر در شمال‌شرق هستند. به‌عنوان مثال تنگ‌های بدون دسته در حصار IIIC یادآور تنگ‌های دسته دار و جام‌های کشیده و بدون دسته و در برخی موارد با انحنای هلالی‌شکل در کف در لایه‌های حصار III، یادآور لیوان‌های شیپوری‌شکل و استوانه‌ای دسته‌دار در دوره آهن هستند. بنابراین تغییر تکنیک ساخت سفال و فرم‌های جدید سفالی در لایه‌های دوره مفرغ و حتی قدیمی‌تر از آن در شمال‌شرق دیده می‌شود و تکنیک ساخت سفال خاکستری که در برخی موارد تنها به رنگ آن می‌شود استناد کرد در دوره‌های بعدی و در محوطه‌های مرکز فلات، شمال، غرب و شمال‌غرب ایران با ویژگی‌های منحصر به خود دیده می‌شود. از این رو برای آزمودن منشایابی

سفال‌های خاکستری مورد مطالعه و شناخت ژئوشیمی منطقه، برداشت‌های لازم جهت پژوهش‌های باستان‌سنجی در خصوص مطالعه سیستماتیک عنصری و میکروسکوپی از نمونه سفال‌های خاکستری قیطریه و نمونه‌های چند محوطه دیگر از قبیل حصار، خوروین، سیلک و .... انجام شد[۷] و نتایج این پژوهش‌ها به زودی منتشر خواهد شد.

از آنجا که فرصتی فراهم شد تا مجموعه‌های مورد مقایسه موجود در موزه ملی ایران از نزدیک بازدید شوند به صراحت می‌توان این نکته را متذکر شد که مقایسه مجموعه‌های سفالی تنها بر اساس رنگ و فرم کافی نیست، در واقع مشاهده تکنیک ساخت، پخت و ویژگی‌های فیزیکی نمونه‌های سفالی، (سوای از موضوع منشا عناصر و محل ساخت آن) برای مقایسه دقیق‌تر مواد فرهنگی لازم است. به‌عنوان نمونه ویژگی‌های فیزیکی مجموعه قیطریه در دشت تهران با مجموعه پردیس بسیار شبیه و نزدیک به هم است گویی که این سفال‌ها در یک کارگاه تولید یا توسط صنعتگران مرتبطی ساخته شده‌اند اما مجموعه پیشوا با وجود داشتن سفال خاکستری و فرم‌های مشابه، ویژگی‌های فیزیکی آن از قبیل کیفیت ساخت، سطح پوشش یا حتی رنگ خاکستری آن کاملا متفاوت با این دو مجموعه بوده و ساخت این مجموعه سفالی بسیار ابتدایی به نظر می‌رسد. اگرچه اثبات برخی از نظریات این چنینی نیاز به استخراج نتایج آزمایشگاهی دارد اما ظاهر فیزیکی مجموعه‌های مادی در بستر باستان‌شناختی نیز می‌توانند به مهارت یا تخصص صنعتگران یا سازندگان صحه بگذارند. در نتیجه با مشاهدات مقایسه‌ای نیز می‌توان گفت اگرچه سفال خاکستری قیطریه با پیشوای ورامین (تهرانی‌مقدم ۱۳۷۶)، خوروین (Vanden Berghe 1964)، سیلک A و B (گیرشمن ۱۳۸۹) و ... قابل مقایسه است اما برخی از این مجموعه‌ها کاملا از نظر رنگ، تکنیک ساخت، میزان حرارت، آمیزه و غیره متفاوت هستند. این تفاوت‌ها در برخی موارد نشان‌دهنده تاثیر عوامل بومی محیطی یا انسانی، میزان امکانات و دسترسی به منابع مورد نیاز (Mousavi 2008: 117). برای تولید سفال و همچنین میزان تخصص صنعتگران یا سازندگان است. بنابراین بررسی این ویژگی‌ها بسیار مهم بوده و نباید در پژوهش‌های باستان‌شناختی از آن غافل ماند.

گورستان وسیع قیطریه با داشتن مجموعه‌ای بزرگ از نمونه‌های سفالی در فرم‌های متنوع و با کیفیت ساخت اغلب ظریف، بیانگر مهارت آشکار صنعت‌گران این جامعه است. همچنین این حجم از تولیدات سفالی این نکته را در ذهن متبادر می‌سازد که تولید آنها در همان نزدیکی رخ داده و با توجه به وسعت گورستان و تعداد قابل توجه قبور می‌توان گفت که در یک بازهٔ زمانی از این گورستان استفاده می‌شده است نه در یک زمان مشخص و محدود.

مطالعه مقایسه‌ای نمونه‌های سفالی قیطریه با محوطه‌های دیگر و ارتباط ویژه آن با محوطه‌های واقع در مرکز فلات ایران بیانگر این نتیجه است که سفال خاکستری مرکز فلات با فرم‌های سفالی خاکستری در دوره‌های قدیمی‌تر (مفرغ) در شمال‌شرق و همچنین با نمونه‌های شناخته‌شده در محوطه‌های واقع در شمال‌غرب و منطقه گیلان قابل مقایسه است (بنگرید به جدول شماره ۲). در واقع با روشن شدن این نتیجه که برخی از فرم‌های سفالی مجموعه قیطریه مانند کاسه‌های لوله ناودانی و یا تنگ‌های دسته‌دار تنها در محوطه‌های واقع در شمال‌شرق و بعد در مرکز فلات و نیمه شمالی دیده شده و از طرفی برخی دیگر فرم‌ها مانند لاوک‌ها و ساغرهای پایه دکمه‌ای تنها در شمال‌غرب و در مرکز فلات دیده می‌شوند نقش مرکز فلات ایران را در میان محوطه‌های شمال‌شرق و شمال‌غرب نشان می‌دهد. در واقع مرکز فلات ایران به عنوان یک حلقه ارتباطی بین این مناطق است که تاثیرات فرهنگی برگرفته از هر دو منطقه بر روی سفال‌های مورد مطالعه کاملا مشهود و قابل‌توجه است. اما موضوع تقدم و تاخر گونه‌هایی که تنها در شمال غرب و مرکز فلات یافت شده موضوع دیگری است که به طور حتم نیازمند بازنگری کلی گاهنگاری‌های نسبی انجام شده در مرکز فلات است. در واقع این امکان وجود دارد که گونه‌هایی که در مرکز فلات به دست آمده‌اند قدیمی‌تر از گونه‌های به‌دست‌آمده در شمال‌غرب باشند و یا محوطه‌های واقع در مرکز فلات به تاریخی قدیمی‌تر از آنچه که تاکنون تاریخ‌گذاری شده‌اند برگردند.

در پایان با توجه به اطلاعات هرچند اندک از تاریخ‌گذاری‌های مطلقی که از محوطه‌های قابل مقایسه در محدوده مورد مطالعه در دست داریم (فاضلی و دیگران ۱۳۹۰)، (حسین زاده ۱۳۸۹) (Hosseinzadeh *et al.* 2017) (فاضلی و دیگران ۱۳۹۴) و با توجه به شباهت بسیار زیاد مجموعه قیطریه با نمونه‌های سفالی تپه پردیس (Fazeli Nashali and Coningham 2007) و همچنین شباهت برخی از نمونه‌های موجود در این مجموعه با استرک جوشقان (جزئیات این مقایسه در جدول شماره ۲ آمده است)، می‌توان قدمت قیطریه را در حدود ۱۶۰۰-۱۵۰۰ پیش‌ازمیلاد در نظر گرفت. در پایان یادآور می‌شود که پژوهش‌های جامع با نگرش کلی به گستره جغرافیایی این فرهنگ و با درنظر گرفتن عوامل بومی و تاثیرات

۷. این بخش از پژوهش‌های باستان‌سنجی توسط جناب آقای معین اسلامی از دانشگاه گوته فرانکفورت انجام شد و نتایج این پژوهش‌ها توسط نگارنده و ایشان در حال آماده‌سازی برای انتشار است.

آن بر روی تولید سفال، به همراه پژوهش‌های باستان‌سنجی می‌تواند برخلاف کمبود لایه‌های استقراری شناخته‌شده در این دوره و فراوانی گورستان‌ها به پاسخ پرسش‌های به‌جای‌مانده در خصوص این دوره زمانی کمک کند.

سپاسگزاری

از آقای دکتر نوکنده رییس‌کل موزه ملی ایران به دلیل حمایت‌هایشان از این پروژه صمیمانه سپاسگزارم و بی‌شک این پژوهش بدون حمایت ایشان محقق نمی‌شد. همچنین از خانم‌ها نینا رضایی امین اموال بخش پیش‌ازتاریخ، مریم پناهی، و آقایان دکتر محمدحسین عزیزی خرانقی مسئول وقت بخش پیش‌ازتاریخ و آقای حسن‌زاده مسئول گروه پژوهش موزه ملی ایران برای همکاری و هماهنگی‌های انجام شده سپاسگزارم. از آقایان افشین اکبری و کیوان عمارلو برای همکاری در ثبت و ضبط مواد فرهنگی و سرکار خانم ندا تهرانی و نیما فکورزاده جهت انجام عکاسی این مجموعه صمیمانه سپاسگزارم.

گونه Q.A فنجان دسته دار (Handled Cup)، شماره موزه ۵۲۱۰
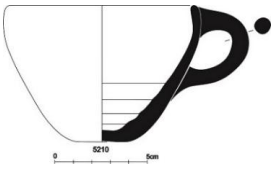
گونه Q.B لیوان دسته دار (Handled Goblet): شماره موزه ۵۲۷۰
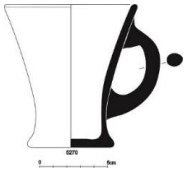
گونه Q.B1 لیوان بدون دسته (Goblet): شماره موزه ۵۲۷۸
گونه Q.C ساغر دسته دار(Tankard): شماره موزه ۴۸۶۴
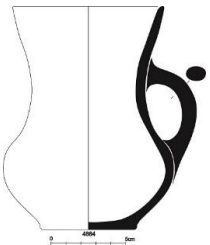
گونه Q.C1 ساغر پایه دار و دسته دار (Pedestal Tankard): شماره موزه ۴۹۰۱
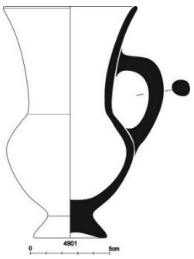

جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

گونه Q.D: جام دسته دار (Handled Beaker): شماره موزه ۵۰۰۶
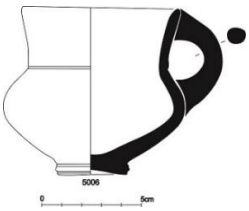
گونه Q.D1 جام دسته و پایه دار (Pedestal Beaker): شماره موزه ۴۹۵۷
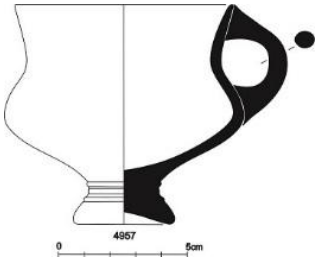
گونه Q.E پیاله با دسته حیوانی (Bowl with Animal Handle): شماره موزه ۴۵۲۸
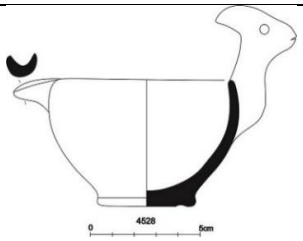
گونه Q.F پیاله با آبریز ناودانی شکل(Trough Spouted Bowl): شماره موزه ۴۵۲۴
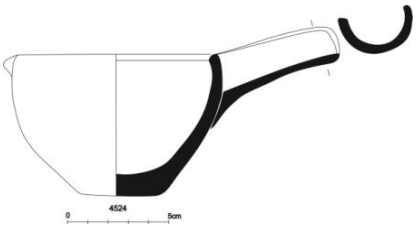
گونه Q.G قوری لوله منقاری (Beak Spouted Jar): شماره موزه ۴۰۵۶
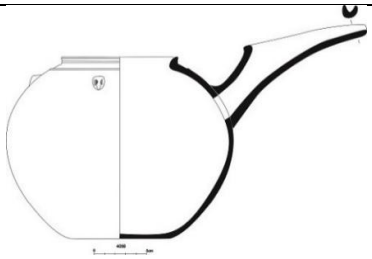

ادامه جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

گونه Q.G1 قوری لوله منقاری پل دار(Bridge-Beak Spouted Jar): شماره موزه ۶۶۳۹
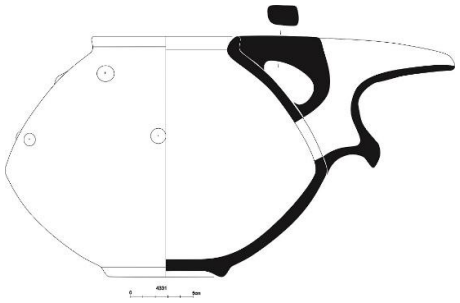
گونه Q.H قوری لوله منقاری با بدنه استوانه ای(Beak-Spouted Jar with Long Body): شماره موزه ۴۱۳۸
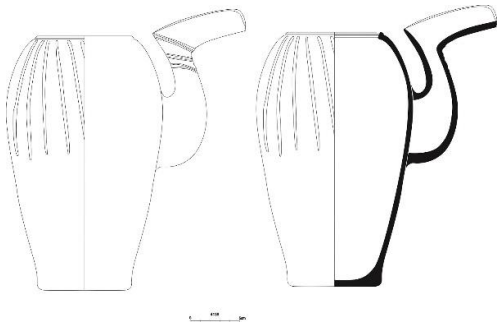
گونه Q.I قوری دسته زنبیلی(Spouted Jar with a Basket Handle): شماره موزه ۳۸۲۹
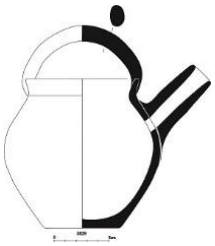
گونه Q.J قوری های لوله دار ساده (Spouted Jar): شماره موزه ۴۳۲۴
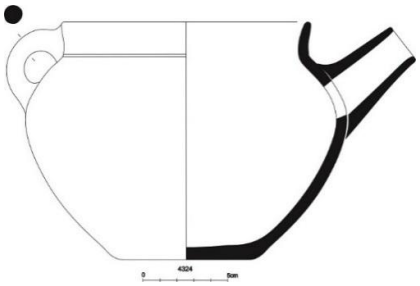
گونه Q.K کاسه با بدنه کروی و کاسه دهانه باز (Globular Bowl& Wide Based Bowl):شماره موزه ۴۵۹۴

ادامه جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

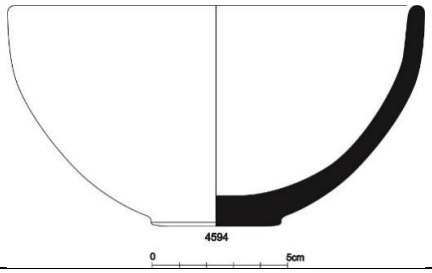

گونه Q.L کاسه با لبه به بیرون برگشته و بدنه زاویه دار (Bowl with Everted Rim): شماره موزه ۴۷۴۰

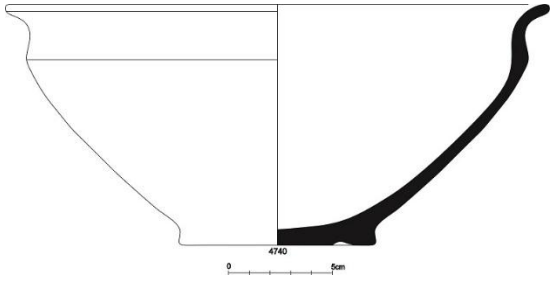

گونه Q.M کاسه سه پایه دار (Tripod Bowl): شماره موزه ۴۵۴۶-۴۵۴۸

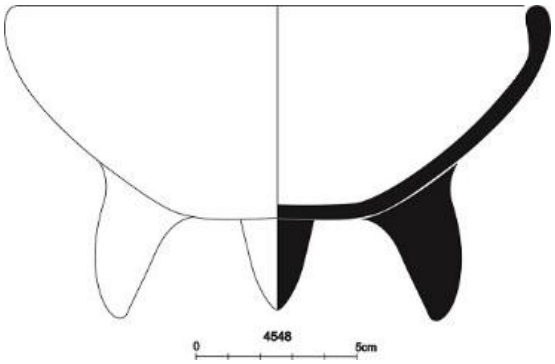

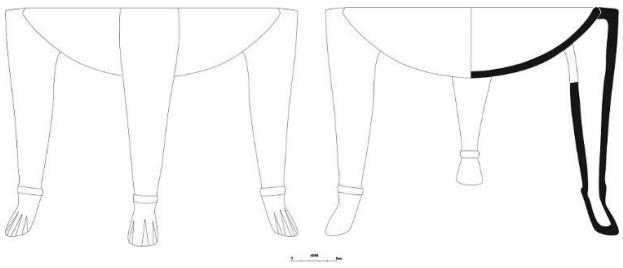

گونه Q.N کاسه پایه دار(Pedestal Bowl): شماره موزه ۴۷۷۵-۴۴۴۳

ادامه جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

گونه Q.O کاسه پایه بلند سوراخ دار (Braizer): شماره موزه ۴۳۸۸

گونه Q.P لاوک (Large Bowl/Plate): شماره موزه ۴۲۹۲

گونه Q.Q کوزه دسته دار (Handled Jug): شماره موزه ۳۹۱۳

ادامه جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

	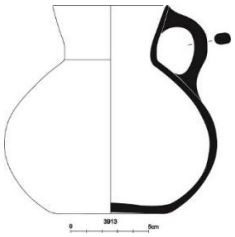
گونه Q.R تنگ دسته دار (Handled Pitcher): شماره موزه ۳۵۶۸	
	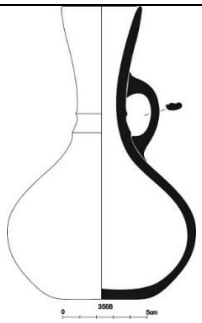
گونه Q.R1 تنگ دو آویز دار(Pitcher with Ledged Handle): شماره موزه ۳۸۳۹	
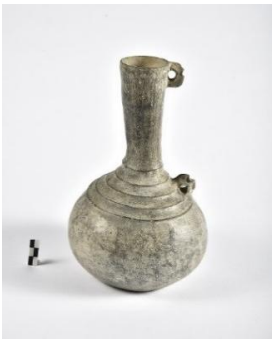	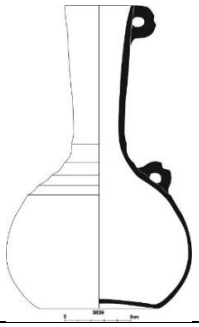
گونه Q.S کوزه لوله پل دار/شیرمک (Bridge-Beak-Spouted Jug): شماره موزه ۳۶۹۵	
	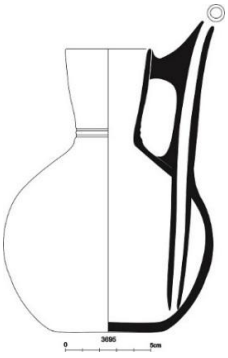
گونه Q.S1 کوزه لوله چسبیده/شیرمک (Spouted Jug/Shirmak): شماره موزه ۳۶۹۷	

ادامه جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

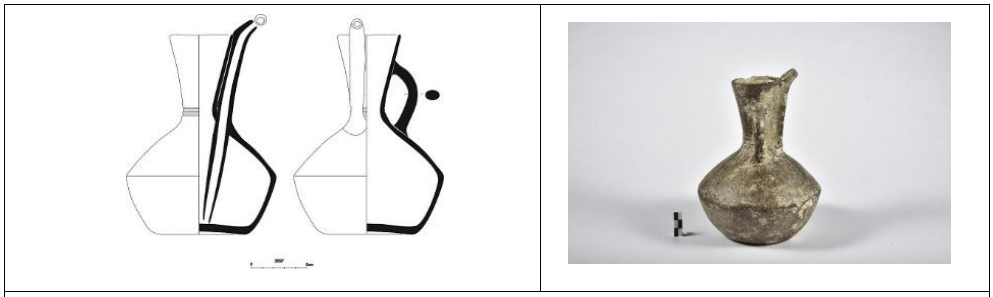

گونه **Q.T** سبو/کوزه با لبه به بیرون برگشته (**Pitcher with Outcurving Rim**):شماره موزه **۳۸۷۴**

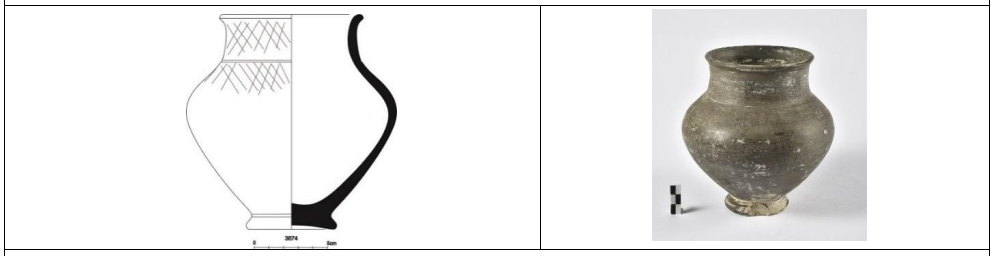

گونه **U** دیگچه دسته دار (**Handled Pot**): شماره موزه **۳۷۴۷**

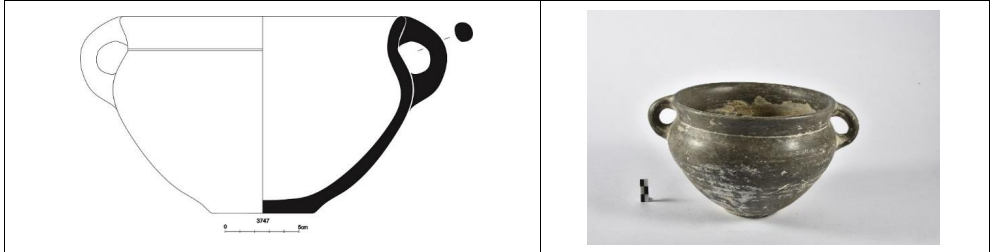

گونه **Q.V** دیگچه با دو آویز درپوش دار (**Lidded Pot with two Ledged handles**): شماره موزه **۳۹۶۱**

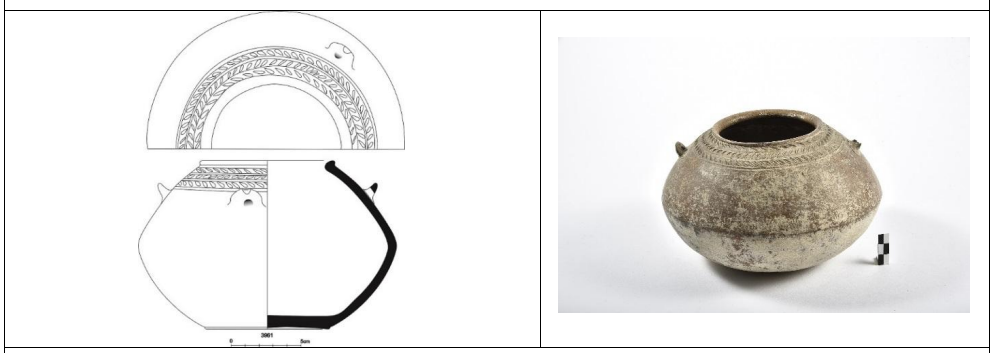

گونه **Q.W** سرمه دان(**Cosmetic Container**): شماره موزه **۳۶۶۷-۳۶۸۷**

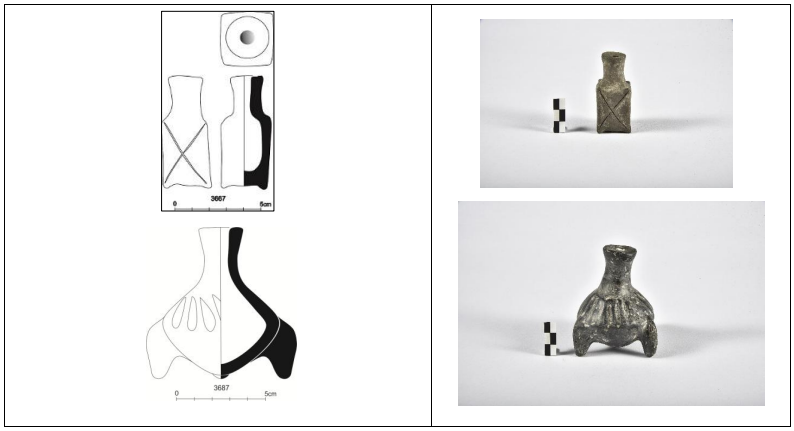

ادامه جدول ۱. گونه‌های سفالی طبقه‌بندی‌شده در مجموعه قیطریه (حق انتشار: موزه ملی ایران؛ عکس از ندا تهرانی و نیما فکورزاده).

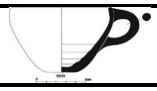

QA: فنجان دسته دار/Handeled Cup

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	Planche XI: Fig:58-64- ۴۷-۴۰موزه ملی
ازبکی	آهن	نسبی	استقرار	مجیدزاده ۱۳۸۹	دوشان تپه لوح ۶۲: ۵ و ۶۴
سیلک	آهن ۲/گورستان الف	نسبی	گور ۳ و ۴ گور۷و ۸-گور ۹و ۱۰-گور۱۴	ملک شهمیرزادی۱۳۸۵، گیرشمن ۱۳۸۹-Helwing 2005	Malek, Fig.81_,Girshman:-504b-435d-664b,Helwing: Fig17. 10 - Fig 12.3-4و5
گوی تپه	مفرغ جدید؟	نسبی	بخش تحتانی و فوقانی گور K	Danti 2013	Fig4.22a,D-4.22b,C
استرک جوشقان	۱۹۶۰-۲۱۴۶و ۱۶۹۱-۱۸۸۵	نسبی- مطلق	گور	Hosseinzadeh 2007	Fig.4
قلی درویش	۱۴۳۴-۱۵۲۸	نسبی مطلق	استقرار	سرلک ۱۳۹۰	طرح ۵۰۵
هورسی بند	آهن ۱	نسبی	گور	دارابی ۱۳۹۰	شکل ۵

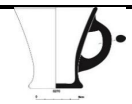

QB: لیوان دسته دار/Handeled Goblet

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک A-B آهن ۲ و ۳	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	Planche XII: Fig. 84 -91 ,موزه ملی :۴۶-۴۵-۴۴
ازبکی	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۸: ۴۹۹۶-۳۱۰۳
سیلک	آهن ۳	نسبی	گورستان ب-گور ۱۳۶	گیرشمن ۱۳۸۹	۲۱۸-۱۴۸۰تصاویر
گیان	آهن ۲	نسبی	گور	Girshman,1935	Couche 1
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	تصویر ۲۰۵

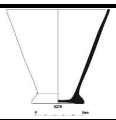

QB1: لیوان بدون دسته/Goblet

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک A-B آهن ۲ و ۳	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	47-48-49m, Planche XII: Fig.81- 83
ازبکی	آهن	نسبی	گورستان	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۸: ۲۷۸-۳۱۲۴
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان الف(گور ۱-گورستان ب-گور ۷۷)	گیرشمن ۱۳۸۹	۴۳۷-۱۵۰۲تصاویر

QC: ساغر دسته دار/Tancard

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
پردیس	۱۵۰۰-۱۴۲۹	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴	موزه ملی:۳۱۵۱-۳۱۵۵-۳۱۳۷- ، ۳۱۳۸، تصویر ۱۷
خوروین	سیلک A - آهن ۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	Planche XIII: Fig. 92 -102-موزه ملی ۵۰-۶۶
ازبکی	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه، لوح ۳۵: ۳۱۷۸-۳۰۹۹-۴۰۰۴
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان(گور۱-گور ۹ و ۱۰)	گیرشمن ۱۳۸۹	Fig.442-530d
میلاجرد	آهن ۲	نسبی	گور	فهیمی، ۱۳۸۷-ص ۳۷	PN26
حسنلو	مفرغ جدید	مطلق	گورSk۴۴۵/۴۴۹	Danti.2013	Fig.4.26K
جیران تپه	آهن ۲	نسبی	گور	قنبری: ۱۳۹۳	شکل ۶ از تصویر ۶
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان، ۱۳۹۸	گور ۶، گور ۹
تورنگ تپه	آهن ۳ تورنگ IVA	نسبی	استقرار	Cleuziou,1985	شماره ۴ از تصویر ۹
قلی درویش	آهن ۱	نسبی مطلق	استقرار	سرلک، ۱۳۸۹	QD:AE18:306
مرجان تپه	هزاره اول	نسبی	گور	پازوکی: ۱۳۸۲	ص ۱۲۷

جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

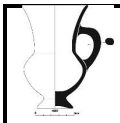

QC1:ساغر دسته دار و پایه ته دکمه ای/Pedestal Tancard

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک A آهن ۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	71..77m, Planche XIV: Fig. 105 119, Planche XV: Fig.120-121
ازبکی	آهن؟	نسبی	استقرار- گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه، لوح ۳۵: ۴۰۱۴-۴۰۱۶-۳۱۹۵-۳۱۷۱-۴۰۱۳-۳۱۸۳، دوشان تپه: لوح ۳۵-۳۲۶۱
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۳، گور ۸
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان الف، گور۱۴-گور ۹ و ۱۰-	گیرشمن ۱۳۸۹	668-523a
میلاجرد	آهن ۲	نسبی	گور	فهیمی ۱۳۸۷-ص ۳۷	PN27
دینخا	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	Muscarella 1974	2229, Burial 2,717-B9a,Burial19 Muscarella, Fig 4.52: B-C 717-87
حسنلو	مفرغ جدید	نسبی	گور های SK504,SK116	Danti 2013	Plate 5.6e,p.474Fig.4.26,G.I ,p.200
گوی تپه	مفرغ جدید؟	نسبی	گور K	Danti ۲۰۱۳	Fig۴.۲۲a,C
بایزیدآباد نقده	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	خان محمدی ۱۳۹۰	تصویر ۳ از شکل ۸
جیران تپه	آهن ۲	نسبی	گور	قنبری ۱۳۹۳	شکل ۵ از تصویر ۶
تپه گیان	آهن ۲	نسبی	گور	Ghirshman 1935	Couche 1
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	تصویر ۲۰۲
صرم	پایان مفرغ آهن ۱	نسبی	گور R.8:509	کاوسی۱۳۹۸	تصویر ۵
مرجان تپه	هزاره اول	نسبی	گور	پازوکی ۱۳۸۲	ص ۱۲۷

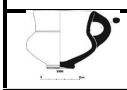

QD: جام دسته دار/Handeled Beaker

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
تپه حصار	مفرغ جدید	نسبی	گور- استقرار	Salzman,2016	Fig.3235.IIIC
گورستان گنداب	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	شریفی، ۱۳۸۲	گنداب گور۳ شی ۱
پردیس	۱۴۲۱-۱۵۱۲	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴، Fazeli 2007	۶۰۱۱تصویر ۱۸-موزه ملی ۳۱۵۳-۳۱۴۸
خوروین	سیلک A آهن ۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	82..90-93..97m, Planche XI:Fig.65-69, Planche XII: Fig.70-80
ازبکی	آهن	نسبی	گورستان	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۵: ۳۱۱۷-۳۰۸۵-۴/۱۰۰۰-۴۰۱۵-۴۰۱۶-۲۶۰-۲۴۴
سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۷، گور ۱۰
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان الف-گور۹و ۱۰-گور ۱۴	گیرشمن ۱۳۸۹-Helwing 2005	Girshman530d-664a-670, Helwing: fig17.8
قلی درویش	آهن ۱ ۱۴۳۹-۱۵۳۱	نسبی	استقرار	سرلک ۱۳۸۹	QD.AE18:306
حسنلو	آهن ۱	نسبی	گور Sk57	Danti 2013	Plate 5.15.g
کرفس رزن(گورستان نخودلوق)	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	ملکزاده ۱۳۸۴	۱۶۹۶
میلاجرد	آهن ۲	نسبی	گور	فهیمی ۱۳۸۷	PN33-34
مسجد کبود	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نوبری و همکاران ۱۳۸۴	لوح۱-تصویر۵
دینخا	Dinkha II, 10-11 B.C.	نسبی	گور	Muscarella 1968	B8e-Burial5
صرم	آهن ۱	نسبی	گور R.8:507	کاوسی۱۳۹۸	تصویر ۴
استرک جوشقان	۱۸۸۵-۱۹۶۰،۱۶۹۱-۲۱۴۶	نسبی- مطلق	گور	Hosseinzadeh 2007	Fig.4

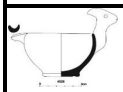

QE:پیاله با دسته حیوانی/Bowl with Animal Handle

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	گیان ۱ و دروس-آهن ۱	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	148m, PlancheVIII: Fig.40
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان الف- گور۱	گیرشمن ۱۳۸۹	۴۴۰
گیان	آهن ۲	نسبی	گور۳۱	Girshman 1935	Couche 1

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

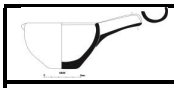

QE: پیاله با آبریز لوله ناودانی/Trough Spouted Bowl

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
شاه تپه	مفرغ	نسبی	گور	Arne 1945	تصویر ۴۰۶
نرگس تپه	مفرغ میانه، مفرغ جدید	نسبی	استقرار	عباسی: ۱۳۹۰	تصاویر مفرغ میانه ۱۲۸-۱۳۰-۱۳۲-۱۴۲-۱۸۶-۲۱۰-۲۰۴ مفرغ جدید ۲۷۱-۲۷۲
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۰۴-۲۹۷-۲۹۱-۲۸۷-۲۲۶-۲۱۲-۲۰۹ موزه شاهرود -۲۷۱
رضوان تپه	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	Sharifi 2014	۱۰
تپه حصار	مفرغ-آهن ۹۸۰-۱۱۳۳	نسبی	گور-استقرار	Salzman 2016- Schmidth 1937- روستایی ۱۳۸۶	4104,IIIC-2894II-III-H57,IIIC- روستایی: شکل ۴-۱۱
پردیس	آهن I		گور	Fazeli 2007	6076F-3132M
خوروین	سیلک A-B آهن ۳-۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	207-30-31m Planche VI: Fig.30 -35
ازبکی	آهن	نسبی	گورستان	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۸-۳۱۲۶-۳۱۲۴
سیلک	آهن ۲	نسبی	گور		موزه ملی ۲۲۴۵-۲۵۹۵۳-۵۱۵۳
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA3264-DA3275
مارلیک	آهن ۱۲۰۰/-۱۱۰۰ پیش از میلاد	نسبی	گورXXIIE ...	نگهبان ۱۳۴۳-وحدتی ۱۳۹۷	نگهبان: شکل ۲۱، شماره موزه ۲۵۲۹۲-۱۹۵-۲۰۵، وحدتی شکل۵۹، شماره موزه ۸۱۸۱
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۶
گیان	آهن ۲	نسبی	گور	Girshman 1935	Couche 1
سفالین	آهن ۲	نسبی	گور	حصاری ۱۳۹۶	تصویر ۱۳ از تدفین شماره ۲
تورنگ تپه	آهن ۳	نسبی	استقرار	Cleziou. ۱۹۸۵	تصویر ۱ و ۲ از تصویر ۸
گورستان تندوین	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری۱۳۸۳	تصویر ۸۱/۱-۸۱/۳
گورستان مریان	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۸۴/۲
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور- استقرار	Egami: 1960	شکل ۱۵ و ۱۷ از PL.XXIV و شکل ۱۸ از PL.LII

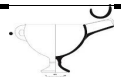

QF: کاسه پایه دار لوله ناودانی/Pedestal Spouted Bowl

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
شاه تپه	مفرغ	نسبی	گور	Arne,1945	تصویر ۲۰۴- شماره ۱۰۷۶
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۶۰
لویزان	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نقشینه، ۱۳۸۹	تصویر ۵
خوروین	سیلک A-B آهن ۲-۱	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	Planche VII: Fig.36-37 موزه ملی۱۴۹

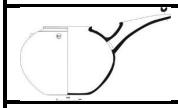

QG: قوری لوله منقاری/Beak Spouted Jar

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
شاه تپه	مفرغ	نسبی	گور	Arne,1945	تصویر ۳۸۶
نرگس تپه	مفرغ میانه	نسبی	گور	عباسی: ۱۳۹۰	۲۰۲-۱۸۰
پردیس	۱۵۰۰-۱۴۲۱	مطلق	گورستان	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴، Fazeli 2007	موزه ملی۳۱۲۴-۳۱۲۵ ، تصویر۲۱-6059F
خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	Planche III:Fig.8-13
ازبکی	آهن	نسبی	گورستان	مجیدزاده: ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۸: ۴۲۳۴-۳۲۱۶-۳۰۸۲
سیلک	آهن ۲ و ۳	نسبی	گورستان الف- گور۵-؛گور۱۳-گورستان ب گور۱۰۰-۷۸	گیرشمن ۱۳۸۹	۱۵۲۷-۹۰۴-۱۷۵۰-۱۰۰۸-a۶۶۰-۴۷۸
میلاجرد	آهن ۲	نسبی	گور	فهیمی: ۱۳۸۷، ص۳۷	شی شماره ۷۶۴ موزه ملی -PN54
دینخا	۱۱۰۰-۱۳۰۰پ.م,Dinkha III	نسبی	گور	Muscarella,1968	تصویر ۱۷
حسنلو	آهن ۱	نسبی	گور ۱۶	Danti,2013, ص ۲۵۴	*
گوی تپه	مفرغ جدید؟	نسبی	گور K	Danti,2013, ص ۱۹۲	Fig4.22b,D
بایزید نقده	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	خان محمدی: ۱۳۹۰	تصویر ۷
کلورز	آهن ۲ (هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	تصویر ۱۸۴-۱۸۷-۱۸۸-۱۸۹

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

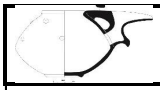

QG1: قوری لوله منقاری پل دار/Bridge-Beak-Spouted Jar

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
تپه حصار	مفرغ-آهن ۹۸۰-۱۱۳۳	نسبی	گور- استقرار	Scmidth, 1937-روستایی ۱۳۸۶	H3511,IIIC-H420IIIC-H421,III-H501IIIB-روستایی-۱-۱۱ شکل
خوروین	سیلک B آهن۳	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	8=9 Planche IV:Fig:15-17
کرفس رزن(گورستان نخودلوق)	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	ملکزاده ۱۳۸۴	۱۶۸۴
حسنلو	آهن ۲ حسنلو IV	نسبی		دایسون ۱۹۸۶	UM65-31-27
مسجد کبود	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نوبری و دیگران ۱۳۸۴	لوح۲-تصویر۴
دینخا	۱۰۰۰-۱۱۰۰پ.م, Dinkha II	نسبی	گور	Muscarella,1968	Tomb B 16, square B10a,336-B9a,Burial 14
سیلک	آهن ۳	نسبی	گورستان ب- گور ۱	گیرشمن ۱۳۸۹	تصویر ۵۶۴
بایزیدآباد نقده	آهن ۱ و ۲ (نخودی)	نسبی	گور	خان محمدی ۱۳۹۰	تصویر ۱۳ از شکل ۸
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۱، گور ۲، گور ۳، گوره ۵، گور۶، گور ۷، گور ۸
کلورز	آهن ۲ (هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA3176
ششمیرگاه	آهن ۲	نسبی	استقرار	فهیمی ۱۳۹۱	شکل ۱۹

QH: قوری لوله منقاری با بدنه استوانه ای/Beak-Spoute Jar with Long Body

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
نرگس تپه	مفرغ میانه	نسبی	استقرار	عباسی ۱۳۹۰	شکل ۱۳۸
خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	موزه ملی شماره ۱۵
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA3218
مارلیک	آهن ۲؟	نسبی	گورXVIIIو ...	نگهبان: ۱۳۴۳- وحدتی ۱۳۹۷	نگهبان: شکل ۲۵، شماره موزه:۲۵۰۶۷تصویر ۱۹۰-۱۸۹-۱۸۸، وحدتی: شکل ۴۹-شماره موزه۸۰۶۷
بیدک	آهن ۱	نسبی	گور؟	Vahdati 2018	ردیف بالا از شکل ۱۲

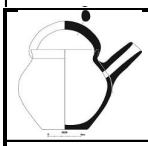

QI: قوری دسته زنبیلی/Spouted Jar with a Basket Handle

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	موزه ملی ۲۰-۲۱-۲۳-۲۴ Planche V: Fig:19-23
ازبکی	آهن- ۱۴۲۹-۱۵۳۱	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	۱۸.۴۰۶جیران تپه: لوح ۳۸: ۳۱۲۶
قلی درویش	عصر آهن ۱	نسبی	استقرار	سرلک ۱۳۸۹	Af:18:406
دینخا	۱۰۰۰-۱۱۰۰پ.م, Dinkha II	نسبی	گور	Muscarella,1968	Tomb B16, square B10a.,B10b:8
صرم	آهن ۲	نسبی	گور R.8:540	کاوسی ۱۳۹۸	تصویر ۸

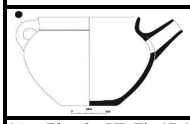

QJ: قوری لوله دار ساده/Spouted Jar

خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	36m, Planche VI: Fig.27-28-29
ازبکی	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۸: ۲۸۰
سیلک	آهن ۳	نسبی	گورستان ب- گورشمار ۲۱	گیرشمن ۱۳۸۹	۶۲۴-۶۳۷
بایزیدآباد نقده	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	خان محمدی ۱۳۹۰	تصویر ۱۰ از شکل ۸
حسنلو	آهن ۱	نسبی؟	؟	دایسون و ویت ۱۳۸۶	شکل UM۶۳-۵-۱۲۹:۷
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۱

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

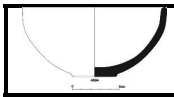

QK: کاسه با دهانه باز و کاسه با بدنه کروی/Globular Bowl&Wide Based Bowl

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
نرگس تپه	نرگس تپه IIIc مفرغ قدیم	نسبی	استقرار و گور	عباسی: ۱۳۹۰	۱۰-۸۶-۶۰-۳۲-۲۸-۱۸تصاویر
شاه تپه	مفرغ	نسبی	گور	Arne,۱۹۴۵	۱۱۴۰-۱۱۷۱-۱۷۳۵-۱۶۴۷
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۶۶-۲۷۷-۲۹۴-۲۸۳
تپه حصار	مفرغ میانه- حصار IIIB	نسبی	گور	Salzman,2016	4160,IIIB-4163,IIIB
پردیس	۱۴۳۶و ۱۵۰۰	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴	موزه شاهرود ۳۱۴۲-۳۱۴۳، تصویر ۲۳
لویزان	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نقشینه، ۱۳۸۹	تصویر ۱
ازبکی	آهن	نسبی	معماری و گور	مجیدزاده، ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۲-۳۲-۴۰-دوشان تپه: لوح ۳۱۵۵-۵۶-لوح ۵۸-۱و ۲۸۳
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان (گور ۳ و ۴)	گیرشمن ۱۳۸۹	453c
کرفس رزن(گورستان نخودلوق)	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	ملکزاده ۱۳۸۴	۱۶۸۶
دینخا	آهن ۱	نسبی	گور	Danti, 2013	Fig.4.26E,F,H
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA3163-DA3313
قلی درویش	آهن ۱	نسبی-مطلق	استقرار	سرلک، ۱۳۹۰	QD-AF:19-600
استرک جوشقان	۱۸۸۵-۱۶۹۱، ۱۹۶۰-۲۱۴۶	نسبی- مطلق	گور	Hosseinzadeh 2007	Fig.4
گورستان وسکه	آهن ۲	نسبی	گور	خلعتبری: ۱۳۸۳	تصویر ۳۳ و ۳۴
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور-استقرار	Egami: 1960	شکل ۱۷ از PL.XXXIII
تپه بیمارستان	آهن ۱	نسبی	گور	Dana:2017	Fig.8-57
تپه واگین سو	آهن ۱	نسبی	گور	دارابی ۱۳۹۰-پازوکی ۱۳۸۲	دارابی:شکل۱۹، پازوکی ص ۲۱۲

QL: کاسه با بدنه زاویه دار/Bowl with Everted Rim

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
نرگس تپه	مفرغ میانه	نسبی	استقرار	عباسی: ۱۳۹۰	۱۸۲تصویر

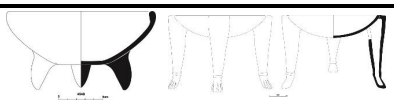

QM: کاسه سه پایه دار/Tripod Bowl

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
تورنگ تپه	آهن ۲	نسبی	استقرار	Deshayes, 1976	Fig.6
رضوان تپه	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	Sharifi,2014	تصویر ۹
پیشوا	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	تهرانی مقدم، ۱۳۷۶	تصویر ۹
پردیس	۱۴۲۱-۱۵۰۰	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴، Fazeli 2007	تصویر ۲۰SF6062موزه ملی ۳۱۲۸
لویزان	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نقشینه، ۱۳۸۹	تصویر ۳
خوروین	سیلک A آهن ۲	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	موزه ملی ۱۴۶-۱۵۹-۱۶۰-۱۸۴ , Planche XXII: Fig. 181 till 183, Planche XXIII: 184-187, Planche XXIV: Fig. 188-189
ازبکی	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	۳۲۶۳-۴۰۳۳-۴۲۴۱-۴۳۱۱-۲۵۷لوح ۳۱ جیران تپه- ازبکی ۴۹۰۵
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستانA (گور ۳ و ۴)	گیرشمن ۱۳۸۹	453a,430-503b-532G
جمشیدآباد	آهن ۱ و ۲	مطلق	گور	فلاحیان، ۱۳۸۲	تصویر ۱۳
مسجدکبود	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نوبری و همکاران، ۱۳۸۴	لوح ۳-تصویر۶
استرک جوشقان	۱۸۸۵-۱۶۹۱،۱۹۶۰-۲۱۴۶	نسبی- مطلق	گور	Hosseinzadeh 2007	Fig.4
سلطنت آباد	آهن	نسبی	گور	کامبخش فرد: ۱۳۸۰	در متن اشاره شده صفحه ۳۶
کهریزک	آهن	نسبی	گور	کامبخش فرد: ۱۳۸۰	در متن اشاره شده صفحه ۳۶
بیدک	آهن ۱	نسبی	گور؟	Vahdati: 2018	ردیف بالا از شکل ۱۲
تپه بیمارستان	آهن ۱	نسبی	گور	Dana: 2017	Fig.7-RN3008

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

QN: کاسه پایه دار/Pedestal Bowl					
نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
تپه حصار	مفرغ جدید	نسبی	گور- استقرار	Salzman 2016, Scmidth 1937	H5214,IIB-4136,IIIA-H1149,II
پردیس	آهن I	نسبی	گور	Fazeli 2007	6076F
خوروین	سیلک A آهن۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	Planche XVI: Fig: 125 - 128
قلی درویش	آهن ۱ ۱۵۳۱-۱۴۲۹	نسبی	استقرار	سرلک ۱۳۸۹	AF.18:406-598
صرم	آهن ۱	نسبی	گور	سرلک ۱۳۹۰	تصویر ۶ب
سیلک	آهن ۲	نسبی	گور ۱۴-گور ۱۵	گیرشمن ۱۳۸۹	669-671c
زیکی	آهن	نسبی	معماری	مجیدزاده ۱۳۸۹	دوشان تپه:لوح ۵۶: ۴۱۵۸-۳۱۵۵-۴۳۴۱
کلورز	آهن ۳(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA2538
استرک جوشقان	۱۸۸۵-۱۶۹۱-۱۹۶۰-۲۱۴۶	نسبی- مطلق	گور	Hosseinzadeh 2007	Fig.4
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور- استقرار	Egami: 1960, Fukai 1971	شکل۱۳ از PL.LXII - شکل ۱۷ از PL.XLIII-PL.XXXVIIشکل ۸ و ۱
پاریم تپه	آهن ۲ .۱۱۰۰-۱۰۰۰ پ.م	مطلق	استقرار	Stronach 1972	Fig.23
تپه سد	برنز-اواخر حصار ۲ و اوایل ۳	نسبی	استقرار	ماهفروزی: ۱۳۹۱	طرح ۱ شماره ۲

QN1: کاسه پایه بلند/Long Pedestal Bowl					
شاه تپه	مفرغ	نسبی	گور	Arne,1945	۱۵۵۴-۶۰۶
نرگس تپه	مفرغ میانه؟	نسبی	استقرار	عباسی: ۱۳۹۰	۲۲۴-۲۲۲
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۶۵
تپه حصار	مفرغ	نسبی	گور- استقرار	Salzman, 2016	H2889,IIA-4161,IIB-3917,IIB-NF141-NF82,TII-III
خوروین	سیلک B آهن۳	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	موزه ملی153-154-Planche XVI: Fig: 129-130
زیکی	آهن	نسبی	گورستان	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه:لوح ۳۱-۳۱۹۷
مسجد کبود	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نوبری و دیگران ۱۳۸۴	لوح۴-تصویر۵و۶
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور- استقرار	Egami 1960	شکل ۷ از PL.XXXIII

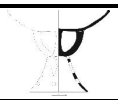

QO: ظرف پایه بلند سوراخ دار/Braizer?					
نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گورستان		موزه ملی ۱۸۸
سیلک	آهن ۳	نسبی	گورستان ب گور ۱۴۵	گیرشمن۱۳۸۹	۱۳۱۹
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان، ۱۳۹۸	گور ۱۰

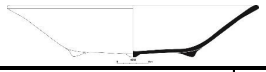

QP: لاوک/Large Bowl/Plate					
خوروین	سیلک A آهن ۲	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	Planche XXVI: Fig: 197
کرفس رزن(گورستان نخودلوق)	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	ملکزاده ۱۳۸۴	۱۶۸۵
دینخا	آهن ۱	نسبی	گور	Muscarella,1974. Danti,2014,Met Museum	889، B9a-Burial 27، 893-B9a,Burial17 کرمی شکل در دینخا لاوک های با دو برجستگی دایره کنار هم دانتی Fig.4.32,B,C,D,E,F,G
حاجی فیروز	اواخر عصر مفرغ جدید	نسبی	گور ۱	Danti,2013,p.214	Fig.4.32,A
حسنلو	آهن ۱	نسبی	گور SK73	Danti 2013,P.306	Fig.5.19a
گوی تپه	مفرغ جدید؟	نسبی	گور K	Danti 2013,p.192	Fig4.22a,A
پردیس	۱۴۲۱-۱۵۰۰	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴،Fazeli 2007	تصویر ۲۲، 6057SF
گوی تپه	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۲: ۴۱۰۶-۴۰۸۶، لوح ۳۱: ۴۲۴۱
مارلیک	آهن ۲؟ اواخر هزاره دوم و اوایل هز	نسبی	گورXXE	نگهبان ۱۳۴۳	شکل ۲۲، شماره موزه: ۲۹

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

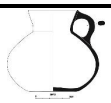

QQ:کوزه دسته دار/Handled Jug

نرگس تپه	مفرغ میانه	نسبی	گور	عباسی ۱۳۹۰	۲۰۶-۲۰۰-۱۷۸-۱۴۰-۱۳۶
ازبکی	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۷: ۳۳۹۰
کرفس رزن(گورستان نخودلوق)	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	ملکزاده ۱۳۸۴	۱۶۸۳
کلورز	آهن ۲ (هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	۱۵۳
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۶
گورستان تندوین	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۵۵/۱
گورستان مریان	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۵۶/۲ -۵۵/۲-۵۵/۳
شمشیرگاه	آهن ۲	نسبی	استقرار	فهیمی ۱۳۹۱	شکل ۱۹

QR: تنگ دسته دار/Handled Bottle

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
نرگس تپه	اوایل مفرغ جدید	نسبی	استقرار	عباسی ۱۳۹۰	۲۵۶-۲۵۴
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۵۶-۲۵۴-۴۲۵-۲۴۱-۲۳۶
رضوان تپه	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	Sharifi 2014	تصویر ۸
پردیس	۱۴۳۶و۱۶۳۳	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴، Fazeli 2007	۱۳۹۴تصویر ۱۹- موزه:-056F: 2007 ملی۳۱۲۱-۳۱۱۴-۳۱۲۳-۳۱۱۳
تپه سفالین	آهن	نسبی	گور	حصاری ۱۳۹۶	تصویر ۱۵ از گور شماره ۲
خوروین	سیلک A-B آهن ۳-۲	نسبی	گور	VandenBerghe 1964	۱۰۱..۱۰۴-۱۰۷-۱۰۹-۱۱۱، Planche XVII: Fig.139 - 157
ازبکی	آهن	نسبی	گور	مجیدزاده ۱۳۸۹	جیران تپه: لوح ۳۶: ۳۱۹۹-۳۱۲۲-۳۲۱۵- ۳۱۸۷-۴۰۱۹-۴۰۸۴-۲۷۵
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان الف-گور ۱-۲	گیرشمن ۱۳۸۹	۶۱۳-۴۴۱-۴۵۱
قلی درویش	آهن ۱	نسبی	استقرار	سرلک ۱۳۸۹	۳۶۸

QR: تنگ دسته دار/Handled Bottle

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
کرفس رزن(گورستان نخودلوق)	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	ملکزاده ۱۳۸۴	۱۶۹۲
جیران تپه زنجان	آهن ۲	نسبی	گور	قنبری ۱۳۹۳	شکل ۱۷ از تصویر ۶
مارلیک	آهن ۱	نسبی	گورXVIIE ..	نگهبان ۱۳۴۳، وحدتی ۱۳۹۷	نگهبان: شکل ۲۵، شماره موزه: ۲۵۲۷۷،وحدتی: شکل ۵۰-۵۱-۵۲،شماره موزه۸۱۴۲-۷۶۰۲-۸۲۸۶
قره تپه سگزاباد	آهن ۲	نسبی	گور	ده پهلوان ۱۳۹۸	گور ۴ ، گور ۵
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	تصویر-DA3212-DA3269-DA3272 ۱۷۳-۱۶۶-۱۶۵-۱۶۴-۱۵۷
تورنگ تپه	آهن ۲	نسبی	استقرار	Cleziou 1985	شکل ۴ و ۵ از تصویر ۷
گورستان تندوین	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۵۹/۱-۶۰/۳-۶۳/۱
گورستان مریان	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۵۶/۲ -۵۵/۲-۵۵/۳
لاسلوکان	آهن ۱	نسبی	گور	Egami: 1960	شکل ۱ از PL.LXXXVII
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور- استقرار	Egami: 1960	شکل۱۸ از PL.XXIV و شکل ۲ از PL.LIX
بیدک	آهن ۱	نسبی	گور؟	Vahdati: 2018	ردیف بالا از شکل ۱۲

QS: شیرمک لوله پل دار/Bridge-Spouted Jug/Shirmak

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
سیلک	آهن ۳	نسبی	گورستان ب- گور ۱۲۳	گیرشمن۱۳۸۹	987a
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA3276
گورستان مریان	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۷۷.۱-۷۷.۳
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور-استقرار	Egami: 1960	شکل۲۴ از PL.LXIV و شکل ۹ از PL.XLV

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

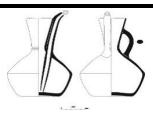

QS1: شیرمک لوله چسبیده/Spouted Jug

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
سیلک	آهن ۳	نسبی	گورستان ب-گور۲۵	گیرشمن۱۳۸۹	۷۷۶
پردیس	۱۶۳۳	مطلق	گور	فاضلی و دیگران ۱۳۹۴	تصویر ۲۵ شماره ۵
گورستان میان رود	آهن ۲	نسبی	گور	خلعتبری۱۳۸۳	تصویر ۵۵

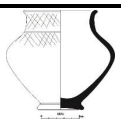

QT: سبو-کوزه با لبه به بیرون برگشته/Pitcher with Outcurving Rim

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
شاه تپه	مفرغ	نسبی	گور	Arne,1945	۸۳۴-۳۵۶-۴۰۰-۴۰۱
برگس تپه	مفرغ قدیم، مفرغ میانه	نسبی	استقرار	عباسی: ۱۳۹۰	۳۶-۵۴-۸۰-۹۶-۲۱۴-۲۱۶-۲۱۸-۲۲۰-۲۳۲-۲۳۸-۲۴۲
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۶۳-۲۷۵-۲۹۹-۲۶۵
تپه حصار	مفرغ-آهن ۹۸۰-۱۱۳۳	نسبی	گور- استقرار	روستایی Scmidth 1937-۱۳۸۶	روستایی:شکل۲-۱۱ و ۴-۱۲-IIIC,۵۰۶۱
لویزان	آهن ۱ و ۲	نسبی	گور	نقشینه ۱۳۸۹	۶
خوروین	آهن ۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	۹۸-۱۹۹m
ازبکی	آهن	نسبی	گور- استقرار	مجیدزاده ۱۳۸۹	دوشان تپه: لوح ۶۳: ۴۳۴۸، جیران تپه: لوح ۳۷: ۳۱۱۰-۴۰۸۱-۴۰۳۴
سیلک	آهن ۲	نسبی	گورستان الف- گور ۱۳	گیرشمن ۱۳۸۹	659a.b
سفالین	آهن ۱	نسبی	گور	حصاری۱۳۹۶	تصویر ۱۶ از گور شماره ۲
گورستان تندوین	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۷۱.۲
گورستان مریان	آهن ۱	نسبی	گور	خلعتبری ۱۳۸۳	تصویر ۷۴.۱

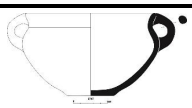

QU: (دو دسته)دیگچه دسته دار/Handled Jar

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
گورستان شاهرود	مفرغ-آهن	نسبی	گور	موزه شاهرود	۲۹۸
ازبکی	آهن	نسبی	گور- استقرار	مجیدزاده: ۱۳۸۹	دوشان تپه: لوح ۶۲: ۴۲۵۷، جیران تپه: لوح ۳۲: ۳۳۸۱
خوروین	سیلک B آهن۳	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	Planche XVI: Fig. 136-137-138
حسنلو	آهن ۱	نسبی	معماری	Danti 2013	Fif.4.49/N
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA2603
قلعه کوتی	آهن ۱	نسبی	گور- استقرار	Egami: 1960	شکل ۳ از PL.XXXV

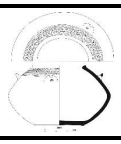

QV: دیگچه با دو آویز درپوش دار/Lidded Jar with two ledged handles

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	آهن ۲	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	موزه ملی ۱۹۰
قلی درویش	آهن ۱ ۱۴۲۹-۱۵۳۱	نسبی	استقرار	سرلک ۱۳۸۹	AE.18:319

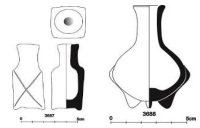

QW: سرمه دان/Cosmetic Container

نام محوطه	تاریخ پیشنهادی	تاریخ گذاری	محل یافته	منبع	ارجاع داخل متن
خوروین	سیلک B آهن ۳	نسبی	گورستان	VandenBerghe 1964	Planche XXVI: 198-199-2-4
میلاجرد	آهن ۲	نسبی	گور	فهیمی: ۱۳۸۷، ص ۳۷	PN66
کلورز	آهن ۲(هزاره اول پ.م)	نسبی	گور	حاکمی ۱۳۹۶	DA1733

ادامه جدول ۲. مقایسه گونه‌های سفالی قیطریه

منابع

پازوکی طرودی، ناصر
۱۳۸۲ *آثار تاریخی طالقان (جغرافیای تاریخی و معرفی محوطه‌ای باستانی و بناهای تاریخی فرهنگی)*، تهران، پژوهشگاه میراث فرهنگی.

تهرانی‌مقدم، احمد
۱۳۷۶ "گورستان هزاره اول قبل از میلاد پیشوا"، یادنامه *گردهمایی باستان‌شناسی شوش ج ۱، ۲۵-۲۸ فروردین ماه ۱۳۷۳* شمسی، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور(پژوهشگاه)، صص. ۶۲-۵۳.

جعفری، عباس
۱۳۸۴ *گیتاشناسی ایران، جلد اول، کوه‌ها و کوه‌نامه ایران*، تهران، انتشارات گیتاشناسی.

حسین‌زاده ساداتی، جواد و همکاران
۱۳۹۸ "فرهنگ سفال خاکستری و گورستان‌های هزارهٔ دوم منطقهٔ مرکزی ایران ارزیابی تاریخ‌گذاری‌های مطلق"، *همایش بین‌المللی همایش عصر آهن در غرب ایران و مناطق همجوار، ج ۱*، به کوشش یوسف حسن‌زاده و دیگران، تهران، پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، اداره‌کل استان کردستان، موزه ملی ایران، صص. ۴۳۷-۴۲۱.

حاکمی علی
۱۳۹۶ *کاوش‌های باستان‌شناسی رودبار گیلان: ۱۳۴۳ تا ۱۳۴۷ هجری خورشیدی*، به کوشش شاهین آریامنش، تهران، انتشارات پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری.

حصاری، مرتضی
۱۳۹۶ "تدفین عصر آهن در مرکز فلات ایران، مطالعه موردی: محوطه‌ی سفالین پیشوا"، *مجله پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران*، شماره ۱۵، دوره هفتم، زمستان ۱۳۹۶، همدان، دانشگاه بوعلی سینا، صص. ۱۱۶-۱۰۱.

خان‌محمدی، بهروز
۱۳۹۰ "آرامگاهی از عصر آهن در بایزیدآباد نقده؛ آذربایجان غربی"، *مجله باستان‌پژوهی*، شماره ۹-۸، پاییز و زمستان ۱۳۸۸ و بهار و تابستان ۱۳۸۹، تهران، موسسه فرهنگی پژوهشی خجند، صص. ۷۶-۶۸.

خلعتبری، محمدرضا
۱۳۸۳الف *کاوش‌های باستان‌شناسی در محوطه‌های باستانی تالش مریان- تندوین*، تهران، انتشارات اداره‌کل میراث‌فرهنگی استان گیلان.

۱۳۸۳ب *کاوش‌های باستان‌شناسی در محوطه‌های باستانی وسکه-میان‌رود تالش*، تهران، انتشارات اداره‌کل میراث‌فرهنگی استان گیلان.

۱۳۹۰ *گیلان در عصر آهن*، تهران، نشر گوی.

دارابی، حجت
۱۳۹۰ "محوطه‌های عصر آهن منطقهٔ طالقان، شمال‌مرکزی فلات ایران"، *مطالعات باستان‌شناسی*، دورهٔ ۳، شمارهٔ ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۰، شمارهٔ پیاپی ۴، تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، صص. ۷۴-۵۳.

دایسون، رابرت اچ. و مری ام ویت
۱۳۸۶ *دژ حسنلو دوره IVB ۱۱۰۰ تا ۸۰۰ پیش‌ازمیلاد*، مترجمان علی صدرائی، صمد علیون، تهران انتشارات گنجینه هنر.

ده پهلوان، مصطفی و دیگران
۱۳۹۸ ترانشه ۱۳، "گورستان نویافته غربی عصر آهن ۲و ۳ قره تپه سگزاباد"، *مجموعه مقالات همایش بین‌المللی عصر آهن غرب ایران و مناطق همجوار*، ج ۱، به کوشش یوسف حسن‌زاده و دیگران، تهران، پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، اداره‌کل استان کردستان، موزه ملی ایران، صص. ۳۹۱-۳۷۰.

رضوانی، حسن
۱۳۶۹ "آثار تمدن سه هزار ساله در شاهرود"، *مجله میراث‌فرهنگی*، سال دوم، شماره ۳ و ۴، صص. ۱۰۹-۱۰۸.

روستایی، کوروش و مجید کوهی گیلوان
۱۳۸۶ "تپه حصار در عصر آهن"، *نامه پژوهشگاه*، شماره‌های ۲۰ و ۲۱، تهران، پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، صص. ۸۹-۶۹.

ستوده، منوچهر
۱۳۷۴ *جغرافیای تاریخی شمیران*، جلد دوم، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سرلک، سیامک
۱۳۸۶ "گزارش مقدماتی چهارمین فصل کاوش در محوطه قلی‌درویش جمکران قم"، *گزارش‌های باستان‌شناسی* (۷)، جلد دوم، *مجموعه مقالات نهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران*، تهران، پژوهشگاه سازمان میراث‌فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده باستان‌شناسی، صص. ۲۰۸ - ۱۸۷.

۱۳۹۰ *باستان‌شناسی و تاریخ قم*، قم، اداره‌کل میراث‌فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری استان قم.

شریفی عبدالمطلب
۱۳۸۲ *فصل دوم کاوش در گورستان هزاره اول پیش‌ازمیلاد گنداب*، گزارش منتشر نشده، پژوهشکده باستان‌شناسی.

۱۳۸۶ "کاوش‌های باستان‌شناسی در محوطه عصر آهن گنداب شهمیرزاد استان سمنان"، *گزارش‌های باستان‌شناسی* (۷)، جلد دوم، *مجموعه مقالات نهمین گردهمایی سالانه باستان‌شناسی ایران*، تهران، پژوهشگاه سازمان میراث‌فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده باستان‌شناسی، صص. ۲۴۷-۲۲۹.

عباسی، قربانعلی
۱۳۹۰ *گزارش پایانی کاوش‌های باستان‌شناختی نرگس تپه دشت گرگان*، تهران گنجینه نقش جهان، سازمان میراث‌فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری.

فاضلی نشلی، حسن و دیگران
۱۳۹۰ "گاهنگاری مطلق و نسبی تپه سگزاباد"، *مجله مطالعات باستان‌شناسی*، دوره ۳، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۰، تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، صص. ۱۵۸ - ۱۳۳.

فاضلی نشلی، حسن و بایرام آقالاری
۱۳۹۴ "واکاوی عصر آهن دشت تهران بر اساس داده‌های باستان‌شناسی تپه پردیس"، *یادنامه دکتر پرویز ورجاوند*، به کوشش شاهین آریامنش، تهران، شرکت سهامی انتشار، صص. ۱۹۰ - ۱۴۹.

فلاحیان، یوسف
۱۳۸۲ "تجلی فرهنگ عصر آهن ۱ در گورستان تاریخی جمشیدآباد گیلان"، *گزارش‌های باستان‌شناسی* (۲)، تهران، پژوهشکده باستان‌شناسی، صص. ۲۳۸-۲۱۷.

فیشر، ویلیام بین
۱۳۸۶ *تاریخ ایران کمبریج*، جلد اول سرزمین ایران، ترجمه تیمور قادری، تهران، انتشارات امیرکبیر.

فهیمی، حمید
۱۳۸۷ "فرهنگ عصر آهن در بخش جنوبی مرکز فلات ایران: گزارش مقدماتی بررسی اشیاء بازیافته محوطه میلاجرد، نطنز"، *مجله باستان‌شناسی و تاریخ*، پاییز و زمستان ۱۳۸۷، شماره پیاپی، ۴۵، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، صص. ۴۲-۳۲.

۱۳۹۱ "شمشیرگاه؛ نخستین پژوهش باستان‌شناختی"، *نامورنامه مقاله‌هایی در پاسداشت یاد مسعود آذرنوش*، به کوشش حمید فهیمی و کریم علیزاده، تهران، انتشارات ایران‌نگار، صص. ۲۵۹-۲۴۱.

قنبری، بهنام و دیگران
۱۳۹۳ "کاوش نجات‌بخشی گورستان جیران‌تپه جزلان دشت، طارم علیا، زنجان"، *مقاله‌های کوتاه دوازدهمین گردهمآیی سالانه باستان‌شناسی ایران، ۲۹ تا ۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۳*، تهران، پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده باستان‌شناسی، صص.۳۵۳-۳۵۰.

کاووسی، عمار و سیامک سرلک
۱۳۹۸ "کاوش‌های تپه صرم مدارک نوین در ارتباط با تنوع معماری قبور"، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی عصر آهن در غرب ایران و مناطق همجوار ج ۱، به کوشش یوسف حسن‌زاده و دیگران، تهران، پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، اداره‌کل استان کردستان، موزه ملی ایران، صص. ۳۶۸ - ۳۵۹.

کامبخش‌فرد، سیف‌اله
۱۳۷۰ *تهران سه هزار ساله و دویست ساله بر اساس کاوش‌های باستان‌شناسی*، تهران، موسسه علمی و فرهنگی فضا.

۱۳۷۹ *سفال و سفالگری در ایران از ابتدای نوسنگی تا دوران معاصر*، تهران، انتشارات ققنوس.

۱۳۸۰ *نگاهی به تهران در سه هزار سال پیش*، تهران، معاونت معرفی و آموزش، اداره‌کل آموزش انتشارات و تولیدات فرهنگی.

ماهفروزی، علی
۱۳۹۱ "شواهد استقرار نوسنگی تا اوایل عصر مفرغ در دشت میان‌کوهی فریم البرز، کاوش تپه سد"، *نامورنامه مقاله‌هایی در پاسداشت یاد مسعود آذرنوش*، به کوشش حمید فهیمی و کریم علیزاده، انتشارات ایران‌نگار، صص. ۹۹ - ۸۵.

مدودسکایا، یانا
۱۳۸۳ *ایران در عصر آهن ۱*، ترجمه علی‌اکبر وحدتی، تهران، پژوهشکده باستان‌شناسی، سازمان میراث‌فرهنگی و گردشگری.

مجیدزاده، یوسف
۱۳۷۹ "گزارش مقدماتی نخستین فصل حفریات باستان‌شناختی در محوطه ازبکی، شهرستان ساوجبلاغ"، *مجله باستان‌شناسی و تاریخ*، پاییز ۱۳۷۷، شماره ۲۵، تهران، مرکز نشر دانشگاهیی، صص. ۸۱ - ۵۷.

۱۳۸۹ *کاوش‌های محوطه باستانی ازبکی جلد دوم: سفال*، تهران، اداره‌کل میراث‌فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری استان تهران.

ملکزاده، مهرداد
۱۳۸۴ "فصل نخست پژوهش‌های باستان‌شناختی کرفس رزن- پاییز ۱۳۸۲: بازدید و بررسی مقدماتی، بازبینی یافته‌های سفالین و مفرغین به پیوست برنامه پیشنهادی راهبردی فصل دوم: گمانه زنی و ساماندهی"، *گزارش‌های باستان‌شناسی ۴*، تهران، پژوهشکده باستان شناسی، صص ۱۳۱-۱۵۸.

ملک شهمیرزادی، صادق
۱۳۸۵ *سیلک کهن‌ترین روستای محصور ایران، طرح بازنگری سیلک گزارش نهایی*، تهران، پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده باستان‌شناسی.

مهرکیان، جعفر
۱۳۶۸ "گزارش ویژه"، *مجله رهآورد دانش*، شماره ۶، صص. ۴۹-۴۵.

مهرکیان، جعفر
۱۳۷۴ "افقی نوین در پژوهش‌های فرهنگ سفال خاکستری"، *مجله میراث‌فرهنگی*، شماره ۱۳، صص ۷۵-۷۴.

نقشینه، امیرصادق
۱۳۸۹ "گورستان عصرآهن لویزان"، *مجله پیام باستان‌شناس*، سال هفتم، شماره چهاردهم، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، ابهر، دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی، صص ۴۸-۳۵.

نگهبان، عزت اله
۱۳۴۳ *گزارش مقدماتی حفریات (مارلیک چراغعلی تپه) هیئت حفاری رودبار ۱۳۴۰-۱۳۴۱*، انتشارات مخصوص وزارت فرهنگ.

وحدتی، علی‌اکبر
۱۳۸ "ارزیابی تاریخ های پیشنهاد شده برای گورستان مارلیک"، دو فصلنامه تخصصی پژوهش‌های باستان‌شناسی و مطالعات میان‌رشته‌ای، سال اول، شماره ۲، تهران، صص. ۶۵ - ۵۵.

هژبری نوبری، علیرضا و صالحی گروسی، مهناز
۱۳۸۴ "هنر سفالگری عصر آهن در مسجد کبود تبریز"، *نشریه باستان‌شناسی و مطالعات میان‌رشته‌ای*، سال اول، شماره ۱، بهارو تابستان ۱۳۸۴، تهران، صص. ۳۸ - ۳۰.

References

Arne, T.J.
1945 *Excavation at Shah tepe, Iran*. Stockholm Göteborg. Elanders boktryckeri aktiebolag.

Cleuziou, S.
1985 "L'âge du fer à Tureng Tepe (Iran) et ses relations" avec l'Asie centrale". In *L'archéologie de la Bactriane ancienne. Actes du Colloque franco-soviétique, Dushanbe (U.R.S.S.) 27 octobre - 3 novembre 1982*, pp. 175-185. Paris: Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique.

Crawford, Vaughn E.
1963 "Beside the Kara Su", *Metropolitan Museum of Art Bulletin*. Vol. 21, No. 8, pp. 263-273.

Curtis, J.
1989 "A Grave-Group from Qeytariyeh Near Tehran", In *Archaeologia Iranica et Orientalis Miscellanea in honorem Louis Vanden Berghe*. De Meyer L. and H. E. (eds). pp. 323-333.Ghent: Peeters.

Dana, M.; A. Hejebri Nobari and M. Mousavi Kouhpar
2017 "Excavation at Tappe Bimarestan, Ashkhaneh. An Iron Age Graveyard in the North of Khorasan", *AMIT*. Vol. 49, No. 06, pp. 151-167.

Danti, M.
2013 *Hasanlu V: The Late Bronze and Iron I Periods*. Philadelphia.University of Pensilvania.
Deshayes, J.
1969 "New Evidence for the Indo-Europeans from Tureng Tepe, Iran", *Archaeology*, Vol. 22, No. pp. 10-18.

Deshayes, Jean
1976 "Rapport Preliminare Sur La Onzieme Campagne de Fouille a Torang Tappeh", In *Proceedigs of the IV the Annual Symposium on Archaeological Research in Iran*, Muzeh Iran Bastan, Tehran Iran, 3rd -8th November 1975. F. Bagherzadeh, (ed.), pp. 298-321. Tehran:A Publication of the Iranian Center for Archaeological Research.

Dyson, R. H.
1968 *The Archaeological Evidence of the Second Millennium B.C. on the Persian Plateau*. In The Cambridge Ancient History, Fasc. 66Cambridge: 1-36. Cambridge: Cambridge University Press.

Egami, N.; S. Fukai and S. Masuda
1965 *Dailaman I, The Excavation at Ghalekuti and Lasulkan, 1960*. Japan. The Institute for Oreintal Culture, The University of Tokyo.

Fazeli Nashali, H. and R. A. E. Coningham
2007 "Socio-Economic Transformations in the Tehran Plain: Final Season of Settlement Survey and Excavations at Tepe Pardis", *Iran*. Vol. 45, pp. 267-285.

Fukai, S. and J. Ikeda
1971 *Dailaman IV, The Excavations at Ghalekuti II & I 1964*. Japan. The Institute of Oreintal Culture, The University of Tokyo.

Ghirshman, R.
1935 *Fouilles de Tepe Giyan, Pres de Nehavand 1931 et 1932*. Paris. Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

1939 *Fouilles de Sialk près de Kashan 1933, 1934, 1937*. Paris. P. Geuthner.

Helwing, Barbara
2005 "Tappeh Sialk South Mound: Operation 3", In *The Fisherman of Sialk*. S. Malek Shahmirzadi (ed). pp. 27-66. Tehran: Iranian Center for Archaeological Research.

Hosseinzadeh, J.; M. Javeri and M. Montazerzohouri
2017 "A palimpsest grave at the Iron Age cemetery in Estark-Joshaqan, Iran", *Antiquity*. Vol. 91, pp. 1-7.

Kuz'mina, Elena E.
2007 *The Origin of the Indo-Iranians*. Leiden. Boston: Brill.

Mousavi, A.
2008 "Late Bronze Age in North-Eastern Iran: an Alternative Approach to Persisting Problems", *Iran*, Vol. XLVI: 105-120.

Muscarella, O. W.
1968 "Excavations at Dinkha Tepe, 1966", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*. Vol. 27, No. 3, pp. 187-196.

1974 "The Iron Age at Dinkha Tepe, Iran", *Metropolitan Museum Journal*. Vol.9, pp. 35-90.

Piller, Ch. K. and A. Mahfroozi
2009 "First Preliminary Report on the Joint Iranian-German Excavations at Gohar Tappe, Mazandaran, Iran", *AMIT*, Vol. 41, pp. 1-33.

Salzmann, A. G.
2016 *The New Chronology of the Bronze Age Settlement of Tepe Hissar, Iran*. Philadelphia: University of Pensilvania Museum of Archaeology and Anthropology.

Schmidt, E.
1937 *Excavations at Tepe Hissar Damghan*. Philadelphia: The University of Pensylvaniya Press.

Sharifi, M. and A. Motarjem
2014 "Excavation of Rezvan Tepe in Northeastern Iran, An Iron Age I-II Cemetery", *The Silk Road*, Vol. 12, pp. 76-81.

Stronach, D.
1972 "Yarim Tepe", In *Excavations in Iran*, the British Contribution. 21-23. Oxford: Organizing Committee of the Sixth International Congress of Iranian Art and Archaeology.

Vahdati, A.
2018 "The Early Iron Age in northern Khorāsān", In *A Millennium of History, The Iron Age in southern Central Asia (2nd and 1st Millennia BC). Proceedings of the conference held in Berlin (June 23–25, 2014)*. Dedicated to the memory of Viktor Ivanovich Sarianidi. J. Lhuillier and N. Boroffka (eds.), pp. 51-66. Berlin: Dietrich Reimer Verlag.

Vanden Berghe, L.
1964 *La nécropole de Khurvin*. Istanbul: Publication de l'Institut historique et archéologique néerlandais de Stamboul 17.

Young, C.
1967 "The Iranian Migration into the Zagros", *Iran*, Vol. 5: 11-34.

1971 "The Search for Undrestanding: Excavating the Second Millenium", *Expedition*, pp. 22-27.

مجله
موزه ملی ایران
Journal of
Iran National Museum

سال یکم، شماره یکم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹ خورشیدی

مجلهٔ موزهٔ ملی ایران

توالی انتشار: دو فصلنامه

نوع داوری: دو سو ناشناس

زبان نشریه: فارسی و انگلیسی

نوع انتشار: چاپی و الکترونیکی

نوع دسترسی به مقالات: رایگان

هزینه بررسی و انتشار: ندارد

صاحب امتیاز: موزهٔ ملی ایران
مدیر مسئول: جبرئیل نوکنده
سردبیر: یعقوب محمدی‌فر
معاون سردبیر: فریدون بیگلری
مدیر داخلی: ام‌البنین غفوری
ویراستار فارسی: یوسف حسن‌زاده و ام‌البنین غفوری
ویراستار انگلیسی: Steve Renette

اعضای تحریریه

محمدحسن طالبیان

علیرضا هژبری‌نوبری

یعقوب محمدی‌فر

محمد مرتضایی

علیرضا خسروزاده

محمد اسماعیل اسمعیلی جلودار

داریوش اکبرزاده

سیروس نصرالله‌زاده

امید عودباشی

بهروز عمرانی

علیرضا انیسی

مشاوران علمی

مهدی رهبر

سید محمد بهشتی

سیداحمد محیط‌طباطبایی

محمدرضا کارگر

کامیار عبدی

محسن جاوری

زهره روح‌فر

هایده لاله

سونیا شیدرنگ

شاهرخ رزمجو

محمدحسین عزیزی‌خرانقی

یوسف حسن‌زاده

علی‌اکبر وحدتی

جواد حسین‌زاده ساداتی

حسین داودی

آرش میلانی‌نیا

اعضای تحریریه بین‌المللی

عباس علیزاده

مرجان مشکور

علی موسوی

نیما نظافتی

وستا سرخوش

فرانک بحرالعلومی

کریم علیزاده

محسن زیدی

طراح لوگو: نینا رضایی

آدرس: تهران، خیابان امام‌خمینی، خیابان سی‌تیر، خیابان هنری رولن، پلاک ۱، موزه ملی ایران.
کدپستی: ۱۱۳۶۹۱۷۱۱۱ تلفن: ۴ ـ ۶۶۷۰۲۰۶۲ ـ ۰۲۱
وبگاه موزه: www.irannationalmuseum.ir
وبگاه نشریه: http://jinm.irannationalmuseum.ir/
پست‌الکترونیک‌نشریه: irannationalmuseumjournal@gmail.com

تصویر روی جلد: گل نبشته آغار ایلامی (TY.11)، تپه یحیی
تصویر پشت جلد: تیزه موستری ساخته‌شده از تراشه لوالوا، لایه مابین پارینه سنگی میانی و پارینه‌سنگی جدید

کلیه حقوق این اثر برای موزه ملّی ایران محفوظ است.

راهنمای نویسندگان

نویسندگان گرامی لطفا مقالات خود را در دو فایل مستقل بارگذاری کنید. یک فایل شامل کل مقاله بدون مشخصات نویسندگان که به داوران ارسال خواهد شد و یک فایل Word شامل مشخصات نویسندگان و اطلاعات تماس و معرفی آنان که نزد نشریه محفوظ خواهد ماند.

- ترتیب و چیدمان مطالب در مقاله:

- عنوان مقاله، نام نویسنده یا نویسندگان، چکیده‌ی فارسی و انگلیسی (بین ۲۵۰ تا ۳۰۰ کلمه)، کلید واژگان (بین ۵ تا ۸ واژه مرتبط با متن)، متن اصلی (درآمد، مواد و روش، یافته‌ها، بحث و نتیجه‌گیری، سپاسگزاری)، پی‌نوشت‌ها، کتاب‌شناسی، زیرنویس تصاویر.

- ذکر نام نویسنده یا نویسندگان (نویسنده مسئول مشخص شود)، عنوان، شماره تلفن، آدرس پستی و آدرس پست الکترونیک (E-mail) در صفحه نخست مقاله الزامی است.

- چکیده مقاله بایستی حاوی یافته‌های مهم و نتیجه پژوهش باشد و مؤلفین بایستی از کلی‌گویی و پرداختن به موارد حاشیه‌ای پرهیز کنند.

- کلیه جداول و نمودارها (در قالب ورد یا اکسل) جداگانه ارسال شود.

- تصاویر با پسوند JPG و وضوح ۳۰۰ dpi باشند و به‌صورت فایل‌های جداگانه ارسال شوند. حداکثر طول افقی تصاویر ۲۰ سانتی‌متر (برابر عرض دو ستون) باشد. در شماره‌گذاری فایل تصاویر از اعداد لاتین استفاده کنید. از ارسال تصاویر در فایل ورد پرهیز کنید.

- برای ارجاع به عکس، طرح و نقشه از واژه تصویر استفاده کنید. برای ارجاع به جداول و نمودارها نیز به ترتیب از واژه جدول و نمودار استفاده کنید.

- اسامی در تصاویر فارسی بوده و از ارسال نقشه یا تصویر با اسامی لاتین خودداری کنید.

- معادل لاتین اسامی و اصطلاحات به‌صورت پاورقی درهمان صفحه آورده شود.

سبک ارجاع‌دهی بین‌المللی AAA: American Anthropological Association ارجاع کوتاه شامل نام خانوادگی نویسنده، سال نشر در صورت لزوم و شماره صفحه درون متن و رفرنس کامل در پایان مقاله

* لطفا از آوردن منابع به صورت پانوشت یا هر شکل دیگری خودداری فرمایید.

- ارجاع و منابع

- ارجاع به منابع فارسی و غیرفارسی در متن مقاله به شیوه زیر باشد:

(مجید زاده ۱۳۸۶) یا (Renfrew 1982)

* لطفا در صورتی که منبع مورد اشاره لاتین است مثلا (Mofidi 2012B: 133)، درون متن هم، در ارجاع کوتاه به صورت لاتین ارجاع داده شود و از فارسی کردن ارجاع درون متن مثلا (مفیدی ۲۰۱۲ب: ۱۳۳) خودداری کنید. تنها مقالاتی که در اصل فارسی هستند یا به ترجمه فارسی آنها ارجاع می دهید را در فرمت ارجاع کوتاه فارسی بنویسید.

- در صورت لزوم شماره صفحه یا طرح و عکس را پس از نام نویسنده و سال انتشار ذکر کنید. در مواردی که از عکس، شکل و یا طرح منتشرشده‌ای استفاده می‌کنید در انتهای زیرنویس و در داخل پرانتز نام منبع، سال انتشار و شماره صفحه را ذکر کنید.

در کتاب‌شناسی یا کتاب‌نامه، منابع را به ترتیب حروف الفبا (نام نویسنده نخست) ذکر کنید. ترتیب آن به‌صورت نام فامیلی، نام، سال انتشار، نام مقاله، نام مجله، شماره صفحات و در کتاب، پس از عنوان کتاب، محل نشر و سپس نام ناشر.

- مقاله در مجله

امیرلو، عنایت‌اله

۱۳۶۵ "نگاهی به فرهنگ‌های کهن سنگی ایران"، *باستان‌شناسی و تاریخ*، شماره ۱، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، صص ۳۰-۱۳.

- مقاله در مجموعه مقالات

آذرنوش، مسعود

۱۳۵۴ "کاوش‌های گورستان محوطه سنگ شیر"، *گزارش‌های سومین مجمع سالانه کاوش‌ها و پژوهش‌های باستان‌شناسی در ایران، آبان ماه ۱۳۵۳*، به کوشش فیروز باقرزاده، تهران، مرکز باستان‌شناسی ایران، صص. ۷۲-۵۱.

- کتاب

مجیدزاده، یوسف

۱۳۸۶ *تاریخ و تمدن ایلام*، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.

- ترجمه کتاب

کلایس، ولفرام و پتر کالمایر

۱۳۸۵ *بیستون: کاوش‌ها و تحقیقات سال‌های ۱۹۶۷-۱۹۶۳*، ترجمه فرامرز نجد سمیعی، تهران، اداره کل امور فرهنگی، سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری

Abdi, K.

2003 "The Early Development of Pastoralism in the Central Zagros Mountains", *Journal of World Prehistory*, Vol. 17, No. 4: 395-448.

Wright, H. T.m

1994 "Prestate Political Formations", In *Chiefdoms and Early States in the Near East: Organizational Dynamics of Complexity*, G. Stein and M. S. Rothman (eds.), 67–84, Madison: Prehistory Press.

Azarnoush, M.

1994 *The Sasanian Manor House at Hajiabad, Iran*, Firenze, Le Lettere, Monografie di Mesopotamia.

فهرست مطالب

نگاهی نو بر فناوری و گونه‌شناسی دست‌تراش‌های پارینه‌سنگی غار خر در بیستون، مجموعه موزه ملی ایران و دانشگاه مونترال ۵
سونیا شیدرنگ

مطالعهٔ بقایای استخوانی جانوری مکشوفه از کاوش‌های تپهٔ قصردشت- فارس ۲۷
ساناز بیضائی‌دوست، مرجان مشکور، آزاده محاسب و محمدتقی عطائی

تدفین شماره ۱۲ در چَلو: گور بانویی نجیب‌زاده از تمدن خراسان بزرگ ۴۵
علی‌اکبر وحدتی، رافائله بیشونه، روبرتو دن، ماری-کلود تِرموی

بازسازی چرخهٔ استحصال، تولید، توزیع و مصرف اشیاء فلزی در هفت تپه برای درک زندگی روزمرهٔ ساکنان شهر ۶۵
بابک رفیعی علوی

خراج یا مالیات؛ شواهدی جدید از ساختار اقتصاد سیاسی ایران در دوره آغاز ایلامی بر اساس بازخوانی گل‌نبشته آغاز ایلامی TY.11 تپه یحیی موجود در موزه ملی ایران ۸۳
سحر یزدانی و روح‌الله یوسفی زشک

گونه‌شناسی و مقایسه تطبیقی سفال‌های گورستان قیطریه: بازنگری مجموعه موجود در موزه ملی ایران ۹۳
شراره فرخ‌نیا

ترجمهٔ پسوند ḫi در کتیبهٔ لوح فهرست اهداءکنندگان گوسفند از بسطام در موزه ملی ایران ۱۲۹
مریم دارا

یک تعویذ مصری در موزهٔ ملّی ایران ۱۳۵
کامیار عبدی

مجسمه‌های پارسی (؟) در پرستشگاه‌های آپولو در قبرس ۱۴۳
فرزاد عابدی

الگوی استقراری دشت نیشابور در دوره ساسانی ۱۶۱
میثم لباف خانیکی

سکه بیزانسی یافت‌شده از کهنه‌تپه‌سی در شمال‌غرب ایران ۱۸۷
علی زلقی و سپیده مازیار

مطالعات آزمایشگاهی بر روی ظروف موسوم به «فقاع» در موزه ملی ایران ۱۹۳
فرانک بحرالعلومی، لیلا خاموشی و ایرج بهشتی

بازنگری محل انتساب هفت قطعه کاشی زرین‌فام در موزه ملّی ایران؛ اطلاعات باستان‌شناختی تازه‌ای از دشت لار تهران ۲۱۱
محمدسپهر سیری و سعید امیرحاجلو

Contents

A Typo-technological Analysis of Lithic Assemblages from Ghar-e Khar Cave, Bisotun, Collections of Iran National Museum and Montreal University.....5
Sonia Shidrang

Study of Faunal Remains from Excavations of Tappeh Qasrdasht - Fars.....27
Sanaz Beizaee Doost, Marjan Mashkour, Azadeh Mohaseb, Mohammad Taqi Atayi

Grave 12 at Chalow: The Burial of a Lady of the "Greater Khorasan Civilization".....45
Ali A. Vahdati, Raffaele Biscione, Roberto Dan, Marie-Claude Trémouille

Acquisition, Production, Consumption, and Discard: Reconstruction of Operational Chain of Haft Tappeh Metal Artifacts for Understanding the Everyday Life of the City.....65
Babak Rafi-Alavi

Tribute or Taxation; New Evidence of the Structure of Iran's Political Economy in the Proto-Elamite Period Based on a Proto-Elamite Tablet from Tepe Yahya: TY.11, Kept in Iran National Museum.....83
Sahar Yazdani and Rouhollah.Yousefi Zoshk

Typology and Comparative Studies on Qeytariyeh Ceramic's collection, Iran National Museum.....93
Sharareh Farokhnia

The translation of -ḫi in the list of sheep donors from Bastam in Iran National Museum Collection.....129
Maryam Dara

An Egyptian Talisman in Iran National Museum.....135
Kamyar Abdi

The Persian (?) Sculptures in the Sanctuaries of Apollo in Cyprus.....143
Farzad Abedi

The Settlement Pattern of the Nishapur Plain in the Sasanian Period.....161
Meysam Labbaf-Khaniki

Byzantine Coin from Kohne Tepesi, Northeastern Iran.....187
Ali Zallaghi & Sepideh Maziar

Analysis of Sphero-conical Vessels, Fuqqa, from Iran National Museum.....193
Faranak Bahroulolomi, Leila Khamoshi and Iraj Beheshti

Review of Seven Pieces of Luster Tiles in the National Museum of Iran; New Archaeological Finds from Lar Plain in Tehran.....211
Mohammad Sepehr Siri & Saeed Amirhajloo

Journal of Iran National Museum

Journal of Iran National Museum publishes research and reports: on all issues associated with museums and archaeology. It publishes two peer-reviewed issues per year in English and Persian.
The journal brings together curators, museum administrators, and archaeologists to present their research results about the museums and archaeology. Submissions must comply with the requirements set out in the instructions to contributors. The journal is open access and free to all individuals and institutions.
Peer Review Process: All manuscripts submitted to JINM go through a two-step double-blind peer review process (internal review and external review).
The external review is done by 2 to 4 experts in the related field. Following the external review, the authors are sent copies of the comments and are notified of the decision (accept as is, accept pending changes, revise and resubmit, or reject).

Publisher: Iran National Museum
Director in Charge: Jebrael Nokandeh
Editor in Chief: Yaghoub Mohammadifar
Associate Editor in Chief: Fereidoun Biglari
Manager: Omolbanin Ghafoori
Persian Riterary editor: Yousef Hassanzadeh & Omolbanin Ghafoori
English Text Editor: Steve Renette

Editorial Board

Mohammad Hasan Talebian — Alireza Hezhabri Nobari
Yaghoub Mohammadifar — Mohammad Mortezayi
Alireza Khosrowzadeh
Mohammad Esmael Esmaeili Jelodar
Dariush Akbarzadeh — Cyrus Nasrollahzadeh
Omid Oudbashi — Behrooz Omrani
Alireza Anisi

Scientific Adviser

Mehdi Rahbar — Seyed Mohammad Beheshti
Ahmad Mohit Tabatabayi — Mohammadreza Kargar
Kamyar Abdi — Mohsen Javeri
Zohreh Rouhfar — Haeedeh Laleh
Sonia Shidrang — Shahrokh Razmjou
Mohammad Hosein Azizi Kharanaghi
Yousef Hassanzadeh — Ali A. Vahdati
Javad Hoseinzadeh Sadati — Hossein Davoudi
Arash Milani Nia

International Editorial Board

Abbas Alizadeh — Marjan Mashkour
Ali Mousavi — Nima Nezafati
Vesta Sarkhosh — Faranak Bahrololoumi
Karim Alizadeh — Mohsen Zeidi

Cover Design: Design: Mousterian point on Levallois flake, intermediate Mousterian/Baradostian, Ghar-e Khar
Back Cover: Proto-Elamite tablet (TY.11), Tepe Yahya

مجله
موزه ملی ایران
Journal of
Iran National Museum
Vol. 1, No.1, Autumn 2020 and Winter 2021

Guide for Authors
Instructions to Contributors
All manuscript submissions to the Journal of Iran National Museum should be in a Word ".doc" file or in a Word-compatible file. The manuscripts should use Times New Roman 12 point font, and be double-spaced. Articles should not exceed 7,000 words excluding the title page, abstract, and bibliographic references.
The following information is required:
Cover letter including names, addresses, phone numbers and email addresses of the authors. Please also indicate the corresponding author.
200-word abstract
Keywords separated by semi-colons
The body of the paper, title page, references, tables, figure captions, and author notes should be combined in a single file, in both MS Word and PDF format.
Figures can be provided separately in JPG or TIF format and in high-resolution (at least 300 dpi) suitable for publication. Figures should be numbered and cited in the text.
Page numbers should be placed in the lower right corner of all pages. Manuscripts submitted to the Journal of Iran National Museum should not be currently under review by any other Journal or been made available in print or on the Internet.
Reference Style: AAA: American Anthropological Association (Short reference include name + date + page number inside text and full reference at the end of article)
* please do not use other style like footnote and etc.

Citation guidelines
Abdi, K.
2003 "The Early Development of Pastoralism in the Central Zagros Mountains", *Journal of World Prehistory*, Vol. 17, No. 4: 395-448.

Wright, H.T.
1994 "Prestate Political Formations". In *Chiefdoms and Early States in the Near East: Organizational Dynamics of Complexity*, edited by G. Stein and M.S. Rothman, 67-84. Madison: Prehistory Press.

Daryaee, T.
2009 *Sasanian Persia: The Rise and Fall of an Empire*, London: Tauris.

Cover design and Logo: Nina Rezaei

Contact us:
http://jinm.irannationalmuseum.ir/
irannationalmuseumjournal@gmail.com
www.irannationalmuseum.ir

Address:
No.1, Professor Rolin St., Siy-e Tir St., Emam Khomeini Ave, Tehran, Iran.
Phone: +98 021 66702061-5